

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

A MAGYAR FELSŐOKTATÁS NEMZETKÖZIESEDÉSE A GAZDASÁGTUDOMÁNYI KÉPZÉSBEN

dr. Kőmíves Péter Miklós

Témavezető:

Dr. habil. Dajnoki Krisztina

egyetemi docens

DEBRECENI EGYETEM

Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok

Doktori Iskola

Debrecen, 2020

1. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉSEI ÉS A KUTATÁSI HIPOTÉZISEK BEMUTATÁSA

A felsőoktatás nemzetköziesedése, nemzetközivé válása egyike napjaink leginkább aktuális, oktatással kapcsolatos témáinak. A jelentősebb felsőoktatási intézményekben a külföldi hallgatók száma egyre emelkedik, emellett az oktatás és kutatás területén is egyre gyakoribbak a nemzetközi együttműködések. Kutatásom során elsőként a téma szakirodalmának feldolgozását végeztem el annak érdekében, hogy a sokszor egy-egy témára fókuszáló források felsőoktatási nemzetköziesedés átfogó vizsgálataként jelenjenek meg. Ezt követően vállalkoztam a primer kutatás elvégzésére. Kiemelt jelentőséggel bír, hogy a magyar felsőoktatási intézmények oktatói ne csak kiváló akadémiai és gyakorlati tudással rendelkezzenek, hanem tudásukat idegen nyelven is át tudják adni, illetve a közvetlen oktatási tevékenységek mellett azon szolgáltatásokat is teljes körűen elérhetővé kell tenni a képzés nyelvén, amelyek célja az oktatási tevékenységek támogatása.

Globálisan a nemzetközivé váló képzéseken tanuló hallgatók száma folyamatosan emelkedik, ennek eredményeként pedig egyre több ország és intézmény nyitja meg kapuit a külföldi hallgatók előtt. Az oktatási tevékenység versennyé vált: az intézmények egymással is versenyben állnak a legtehetségesebb hallgatókért. Elsősorban a hallgatók elégedettségét kell fokozni, hiszen az elégedett és sikeres hallgató egy, az intézmények attraktivitását növelő referenciapont. Primer kutatásom deklarált célja a vizsgált mintában szereplő hallgatók elégedettségének vizsgálata számos szempontból, amelyek között a szociális körülmények mellett hangsúlyosan szerepelnek a képzés minőségével kapcsolatos vélemények is.

A doktori értekezés elméleti részének újdonsága a vizsgált témakör átfogó elemzése, amely nemcsak a szekunder, hanem a primer adatgyűjtést is meghatározza. A témaválasztás gyakorlati jelentőségét a négy, a primer vizsgálatba bevont intézmény mintában szereplő hallgatói által leírt vélemények elemzése adja. A vizsgálat mélysége még a hallgatói anonimitás tiszteletben tartása mellett is lehetővé tette, hogy olyan javaslatok kerüljenek megfogalmazásra, amelyeket a négy intézmény mindegyike alkalmazni tud a képzések nemzetköziesedése során.

Az értekezés nem vállalkozhat a felsőoktatás nemzetköziesedése kapcsán minden dimenzió és körülmény egyforma arányú és mélységű bemutatására. Elsősorban a hallgatói mobilitás került a vizsgálat középpontjába. A kutatás elméleti jelentőségét a feltárt szakirodalmak és statisztikai adatok elemzése, míg a gyakorlati jelentőséget elsődlegesen Magyarországon elvégzett kutatás nemzetközi kontextusban is megvalósítható összehasonlító vizsgálata jelenti.

A szakirodalmak (M. CSÁSZÁR – WUSCHING, 2014; GYŐRI, 2018) és a statisztikai adatközlések (OKTATÁSI HIVATAL, 2018) alapján a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók tetemes része orvostudományi területen folytatja tanulmányait. Az elmúlt évek során több tudományágban, így a gazdaságtudományok területén is látványosan növekedett az idegen nyelven is működő képzőhelyek, a szakok és a külföldi hallgatók száma. A terület képzései jól nemzetköziesíthetőek: a gazdaságtudományi képzések tananyagában nagy az országsemlegesen használható ismeretek súlya, emellett bőségesen rendelkezésre áll a szakterület angol nyelvű szakirodalma is.

A dolgozat elkészítése során a szakirodalmi források feltárásával egy integráló definíciót kívánok alkotni a felsőoktatás nemzetköziesedéséről. Primer kutatásaim megalapozása és a téma aktualitásának igazolása végett célul tűztem ki, hogy átfogó szakirodalmi áttekintést készítek. Kiemelt célom továbbá a felsőoktatás működésének nemzetközi vetületeivel foglalkozó hazai szakirodalom részletes bemutatása. Primer kutatásom keretében célul tűztem ki, hogy felmérjem a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók milyen országokból érkeztek hazánkba és miért éppen ezt az országot választották tanulmányaik helyszínéül. Arra is választ keresek, hogy a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók milyen körülmények között élnek, milyen módon élik meg egyetemi éveiket az országban. Vizsgálom, hogy a hazánkban tanuló külföldi hallgatók mennyire elégedettek az oktatással, illetve általában véve: mennyire szeretnek Magyarországon élni.

A fent részletezett körülmények hatására úgy döntöttem, hogy a gazdaságtudományok területén végzem el vizsgálataimat annak érdekében, hogy a felhasználók számára is hasznosítható, tudományosan alátámasztott eredmények alapján megfogalmazott javaslataimmal segíthessem a szakterület fejlődését.

KUTATÁSI CÉLOK, HIPOTÉZISEK:

1. Kutatási célom szakirodalmi áttekintés alapján a felsőoktatási nemzetköziesedés definíciójának megalkotása. Szekunder kutatási eszközök, ezen belül szakirodalmi elemzés és szintetizálás segítségével kívánom a kitűzött célt megvalósítani.
2. Kutatási célom volt felmérni, hogy a családos hallgatók hazautazási szokásainak felmérése. Arra a kérdésre kerestem a választ, hogy jobban vágnak-e a gyakoribb hazautazásra, illetve hogy sűrűbben szeretnének-e hazautazni. Vizsgálatomat primer kutatási eszközök, vagyis a kérdőíves felmérés eredményeként előállt adatbázis elemzése útján kívánom megvalósítani.

3. Kutatási célom volt a hallgatók intézményválasztási szempontjainak feltárása. Az elemzés elvégzése során primer és szekunder kutatási eszközöket egyaránt kívánok alkalmazni: az előbbieket körében nyilvánosan elérhető és a kérdőív segítségével gyűjtött adatokat kívánok elemezni, míg az utóbbi körben az elérhető szakirodalmakat tervezem szintetizálni.
4. Kutatási célom volt annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a magasabb képzési szinteken tanulók (MSc, PhD képzés) jobban figyelembe veszik-e a felsőoktatási rangsorokat az intézményválasztás során? A kérdés megválaszolása érdekében primer kutatási eszközöket tervezek alkalmazni, vagyis a felmért adatbázisban szereplő válaszokat tervezem elemezni.
5. Kutatási célom volt annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mindazon hallgatók, akik azon az egyetemen tanulnak, amelyen szerettek volna és elégedettek a képzés minőségével, azok ajánlanák-e a felsőoktatási intézményüket mások számára is? A kérdés megválaszolása érdekében primer és szekunder kutatási eszközök alkalmazását tervezem. Fel kívánom tární a kérdés szakirodalmát, emellett a kérdőívre beérkezett válaszokat is tervezem elemezni.
6. Kutatási célom volt annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mely tényezőknek van szerepe a hallgatók képzéssel való elégedettségében és a jövőbeli ajánlásában: a képzési minőségnek vagy az egyéb szolgáltatások minőségének? A kérdés eldöntése érdekében primer kutatási eszközöket tervezek alkalmazni, ami ebben az esetben is a kérdőívre beérkezett válaszok elemzését jelenti.
7. Kutatási célom volt emellett egy komplex modell készítése a felsőoktatás nemzetköziesedésére ható vagy azt befolyásoló tényezőkkel kapcsolatban. Terveim szerint primer és szekunder kutatási eszközöket egyaránt alkalmazni fogok kutatásom során, hiszen a szakirodalom mellett a primer adatforrások elemzését is el fogom végezni a modellalkotás során.

A szakirodalmi feltárás és a kutatási kérdések, célok meghatározását követően megalkottam doktori értekezésem hipotéziseit is, amelyek az alábbiak:

1. Az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező hallgatók magyarországi továbbtanulása szempontjából jelentősége van a Stipendium Hungaricum programban elérhető ösztöndíj elnyerésének (YERAVDEKAR – TIWARI (2014a), HAUSCHILDT et al. (2015),

IVANOVA (2016), KRATZ – NETZ (2016), MALOTA (2016), ZÁDORI (2017), HANGYÁL – KASZA (2018), KATONA – TRAUTMAN (2018)).

2. A Stipendium Hungaricum program keretében elérhető ösztöndíj alkalmas annak a szakirodalom által is alátámasztott jelenségnek az ellentételezésére, amely szerint a teljes képzési időre szóló diplomaszerező mobilitásba való bekapcsolódást a továbbtanulók tudásához képest anyagi helyzetük erősebben befolyásolja (YERAVDEKAR – TIWARI (2014a), HAUSCHILDT et al. (2015), IVANOVA (2016), KRATZ – NETZ (2016), MALOTA (2016), ZÁDORI (2017), HANGYÁL – KASZA (2018), KATONA – TRAUTMAN (2018)).
3. A képzési minőség és a tanulást támogató szolgáltatások minősége döntő jelentőségű a továbbtanulók felsőoktatási intézményválasztása, így a nemzetközi továbbtanulási desztinációk kiválasztása szempontjából (HENNIG-THURAU et al. (2001), HELGESEN – NESSET (2007), DE ARAUJO et al. (2012), AZMAT et al. (2013), BREZIS – SOUERI (2013), ROGA et al., (2015), ANNAMDEVULA – BELLAMKONDA (2016)).
4. A magasabb képzési szinteken tanulmányokat folytatók körében nagyobb valószínűséggel gyakorolnak hatást a költségérzékenységgel kapcsolatos egyes tényezők az intézményválasztás során (LANGERNÉ RÉDEI (2009), YERAVDEKAR – TIWARI (2014a), KRATZ – NETZ (2016), HRUBOS (2017); LANNERT (2018)).

A doktori értekezésben közölt kutatások alapját jelentő hipotézisek igazolását vagy elvetését a szakirodalmi források feltárása mellett mindenképp az empirikus kutatások segítik.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. A felsőoktatás nemzetköziesedésének jelentősége, okai, tendenciái és fogalma

A 21. századra a felsőoktatási piac nemzetközivé vált, így a magyar felsőoktatási rendszert és az intézményeket is nemzetközi összevetésben kell vizsgálni. Hazánkban a felsőoktatás nemzetköziesedése továbbra is fellendülőben van, ami harmonizál a globális trendekkel. Az ezredfordulótól kezdve világszerte egyre nagyobb arányban megjelenő, diplomamobilitás keretében tanuló külföldi hallgatók legtöbbször saját maguk állták képzésük költségét, ami kevésbé teszi lehetővé a társadalmi egyenlőség, igazságosság megjelenését. A jobb társadalmi háttér nemzetközi hallgatói mobilitásra gyakorolt pozitív hatásait emelik ki HAUSCHILDT et al. (2015), valamint KRATZ – NETZ (2016) is. Az UNESCO (2020a) adatai alapján Magyarország esetében a külföldről érkező hallgatók száma meghaladja a külföldön tanuló magyar hallgatók számát a teljes idejű képzésekben, 28628 érkező és 12275 kiutazó hallgatóval. BERÁCS (2017) alapján a magyar oktatási rendszer továbbra is attraktív a külföldiek szemében. Míg BARAKONYI (2010) stratégiai dokumentumok elemzését követően még azt is kétségbe vonta, hogy a magyar felsőoktatási intézmények ráébredtek arra, hogy tevékenységüket nemzetközi versenyben kell végezniük, addig a „*Fokozatváltás a felsőoktatásban*” című dokumentum 2016 decemberi verziója egyértelművé teszi, hogy a magyar felsőoktatásnak is nemzetközi munkaerőpiacra kell képeznie a hallgatókat (MAGYARORSZÁG KORMÁNYA, 2016).

A külföldi hallgatók fogadásának egyik legfontosabb feltétele az volt, hogy az európai (ebbe beleértve a magyart is) felsőoktatási rendszerek globális szinten is mérhető és értelmezhető végzettségeket adjanak. Az Európai Felsőoktatási Térség létrejöttével KARSETH – SOLBREKKE (2016) szerint ez a feltétel teljesül, hiszen a rendszer lehetővé teszi az átjárást. Az Európai Unióban kiállított diplomák értékét pedig tovább növeli az iskolai végzettségek kölcsönös elfogadásának és korlátozásoktól mentes használatának elve (SZOLÁR, 2009).

KEHM – TEICHLER (2007) a felsőoktatás nemzetköziesedése tartalmaként az oktatók-kutatók és a hallgatók mobilitását; a nemzeti felsőoktatási rendszerek egymásra gyakorolt hatásait; a tanítás, tanulás és kutatás tartalmának, témaköreinek nemzetközivé válását; a nemzetköziesedésre vonatkozó intézményi stratégiákat; a tudástranszfert; a nemzetközi együttműködés és versengés eseteit; továbbá a felsőoktatás nemzetközi dimenziójára vonatkozó nemzeti és szupranacionális szakpolitikák meglétét említi. KAHN – AGNEW (2016) szerint a

nemzetköziesedési folyamat ellenére az oktatási rendszereket továbbra is számos ponton befolyásolja nemzeti hovatartozásuk.

A Magyarországon tanuló külföldi hallgatók száma növekszik, ez pedig összhangban van azzal a kormányzati célkitűzéssel is, amely a nemzetköziesedés szintjét kívánja emelni a felsőoktatásban. A HRUBOS (2019) által ismertetett hallgatói visszajelzések szerint az anyagi terhek, az információhiány, a külföldi tanulmányok hazai integrálásával kapcsolatos problémák és a család, a barátok távolléte továbbra is nehezíti a mobilitást.

A felsőoktatás nemzetköziesedésének többféle indoka ismert. Természetesen az egyes tényezők nemcsak egy indoknál jelennek meg, hanem más nézőpontokat is erősíthetnek (KNIGHT, 2007). KNIGHT (2003) koncepciója kapcsán a kutatói-akadémiai indokok helyessége és társadalmi hasznossága vagy a gazdasági motivátorok szükségszerűsége esetén széleskörű konszenzus alakult ki. Országos szinten a humán erőforrás fejlesztésének, a stratégiai szövetségek elterjedésének, a társadalmi, intézményi, szociokulturális, gazdasági és kereskedelmi fejlődésnek, továbbá a kölcsönös megértésnek tulajdonít KNIGHT (2007) egyre növekvő jelentőséget, hatást. Intézményi szinten az oktatói és hallgatói állomány fejlődése, a nemzetközi láthatóság és elismertség erősödése, a nemzetközi sztenderdek alkalmazásának elterjedése, a minőség növelése, a nemzetközi szövetségek kialakítása, a növekvő mértékű tudás előállítása és a gazdasági haszon emelhető ki a növekvő jelentőségű hatások közül. A külföldön tanuló hallgatók nyelvtudásának javulására gyakorolt pozitív hatásokkal és ezek munkaerőpiaci következményeivel egészítették ki a fentieket HERNECZKY et al. (2010), továbbá KISS – KŐMÍVES (2016).

A felsőoktatás nemzetköziesedésének más aspektusai is ismertek: az oktatói és hallgatói mobilitás, a kiszolgálására létrehozott szervezeti egységek mellett a nemzetközi-külföldi tankönyvek, jegyzetek és szakcikkek alkalmazása is ide tartozik (PAUL, 2009). A nemzetközivé váló felsőoktatás eleve feltételezi intézményközi hálózatok létrejöttét, amelyek közös munkájuk eredményeként akár double degree vagy joint degree programokat is indíthatnak (YERAVDEKAR – TIWARI, 2014a). Összességében megállapítható, hogy a felsőoktatás nemzetköziesedésének folyamata egy komplex jelenség, amely más hatással járhat az angol anyanyelvű és a nem angol anyanyelvű országok esetén. Az angol nyelvű országokban a nemzetközi beiskolázás során az eredeti képzési nyelven működő szakok hallgatói és oktatói között jelennek meg külföldiek. A nem angol anyanyelvű országok esetében idegen nyelven kell elindítani az adott szakot, hogy az elérhetővé a külföldiek számára is. Az alábbiakban a korábban ismertetett meghatározások, definíciók és fogalmi elemek segítségével meg kívánom alkotni a felsőoktatás nemzetköziesedésének egy átfogó definícióját. Véleményem szerint a

felsőoktatás nemzetköziesedése: *egy, a felsőoktatási intézmény vagy a felsőoktatási rendszer autonómiája keretében, annak szabad döntésén alapuló, akadémiai, társadalmi és gazdasági célok által indukált, nem ritkán több éve vagy évtizede tartó, az akkreditáció és a minőségbiztosítás egyéb eszközei által keretbe foglalt folyamat, amelynek célja az ott zajló oktatás és a kutatás nemzetközi kontextusba helyezése az adott intézményre vagy rendszerre jellemző sajátosságok megőrzése, elterjesztése és interkulturális környezetbe emelése mellett. A folyamat során a nemzetközi oktatói, kutatói és hallgatói mobilitás jelentősége növekszik, a szereplők gyarapodó kapcsolati tőkéje és megszerzett tudása átlépi az adott felsőoktatási intézmény vagy felsőoktatási rendszer határait és hatást gyakorol mind a küldő, mind pedig a befogadó országok gazdaságaira is.*

2.2. A felvételizők intézményválasztási modelljei

A felsőoktatás nemzetköziesedésének eredményeként az intézmények nemzetközi szinten összehasonlíthatóvá váltak, egymással nemzetközi szinten versengve működnek. SIMÕES és SOARES (2010) alapján a *közgazdasági modellek* működése szerint a hallgatók maximalizálni szeretnék az intézményválasztással elérhető hasznukat, miközben a döntéshozatal során felmerülő kockázataikat és kiadásait minimalizálják. A közgazdasági elméletek gyengesége, hogy a racionalitáson kívül más megközelítéssel egyáltalán nem kalkulálnak.

A közgazdasági elméletekkel ellentétben a státusz megszerzésére irányuló *szociológiai modellek* azokkal az egyéni és társadalmi hatásokkal foglalkoznak, amelyek a felvételizők szakma- és intézményválasztási döntéseit befolyásolják. A szociológiai modellek gyengesége, hogy kizárólag a döntéshozatalt befolyásoló társadalmi hatásokra koncentrálnak (AYDIN, 2013; CSUKA – BANÁSZ, 2014). A két már ismertetett modellcsoport ötvözéséből létrejött *kombinált modellek* a racionális döntéshozatalt a társadalmi hatások kontextusában elemzik (SIMÕES – SOARES, 2010). Ezek a három-, öt- vagy többszintű modellek a felvételizők döntéshozatalát elemzik. Kombinált modellek elemzik a továbbtanulás demográfiai környezetét, a kulturális hatásokat, a tanárok támogató hozzáállását és további társadalmi, gazdasági és oktatáspolitikai aspektusokat (AYDIN, 2013).

A *marketing megközelítésű modellek* nemcsak gazdasági és társadalmi körülményeket vesznek figyelembe az intézményválasztási döntések elemzése során, hanem a belső és külső körülmények által befolyásolt fogyasztói választási modellekből indulnak ki (AYDIN, 2013).

2.3. A magyar felsőoktatási rendszer bemutatása a statisztikai adatok tükrében

A különböző szintű nevelési és oktatási intézményekben tanuló diákok és hallgatók száma, az ország összlakossága és az élveszületések száma jelentik azt a statisztikai adatkört, amelyeket elemezve az aktuális helyzetre vonatkozó megállapítások levonása mellett a jövőre vonatkozó becsléseket is megfogalmazhatunk. Magyarország népessége a Központi Statisztikai Hivatal (2020) adatközlése alapján az 1980-as évek óta csökkenő tendenciát mutat, 2011 óta a 10 millió főt sem éri el (KSH, 2020a). Az élveszületések száma némi ingadozást mutatva is, de jelentősen csökkent a Központi Statisztikai Hivatal (2020) adatközlése szerint az utóbbi években, 1997 óta egyetlen évben sem született 100 000-nél több gyermek (KSH, 2020b). Ennek megfelelően a magyarországi gyermekszám csökkenése miatt a hazai felsőoktatási intézmények képzési kapacitása csak külföldi beiskolázás mellett használható ki optimális mértékben.

A felsőoktatás hallgatói létszámát alapvetően befolyásolja, hogy az országban mennyi középiskolai tanuló folytat tanulmányokat és tesz érettségi vizsgát. A középiskolai tanulók száma a 2018/2019-es tanévben 494 000 fő volt (KSH, 2020c). A felsőoktatás működésére nézve kiemelt jelentőséggel bír, hogy egy adott évben hány diák tesz sikeres érettségi vizsgát. Magyarországon egy-egy évfolyamon sosem tett 100 000-nél több ember érettségi vizsgát. Az érettségizők száma a 2018/2019-es tanévben 69 000 fő volt (KSH, 2020c). Az érettségizők számának vizsgálata és jövőre vonatkozó becslése a felsőoktatás nemzetköziesedése szempontjából is kulcskérdés. A Központi Statisztikai Hivatal (2020b; 2020c) adatai alapján az utóbbi tizenhárom évben, vagyis 2019 és 2007 között a 18 évvel korábban születettek átlagosan 63,04%-a tett érettségi vizsgát nappali munkarend szerint. 2034-ig, az elmúlt bő évtized átlagos érettségi arányának fennmaradásával kalkulálva évente átlagosan 55 000-62 000 fő nappali munkarendű érettségizőre számíthatunk (Saját számítás KSH, 2020b és KSH 2020c alapján).

Az Oktatási Hivatal (2018) legfrissebb adatközlése szerint a 2017/2018 tanévben összesen 247 008 hallgató tanult Magyarországon, míg a Központi Statisztikai Hivatal (2020c) szerint ugyanebben a tanévben 283 000 fő, a 2018/2019 tanévben pedig 281 000 fő volt a hallgatói összlétszám. Az egy oktatóra jutó hallgatók számának csökkenése lehetővé teszi, hogy újra kialakuljon a klasszikus felsőoktatási mester-tanítvány viszony (KŐMÍVES et al., 2014), amit egyébként a felsőoktatási kormányzat is egyértelmű célként tűzött ki (MAGYARORSZÁG KORMÁNYA, 2016). A felsőoktatási intézmények működését és gazdálkodását is jelentősen megnehezíti a hallgatói létszám csökkenése (KŐMÍVES et al., 2017). A felmerült helyzetre lehet kiváló megoldás külföldi hallgatók felvétele egy adott ország felsőoktatásába, ami azonban bizonyos kihívások elé állíthatja az érintett ország felsőoktatási rendszerét.

A 2017/2018 tanév őszi szemeszterében összesen 32 309 külföldi tanul Magyarországon, közülük felsőoktatási szakképzésben vesz részt 116 fő, alapképzésen tanul 15 625 fő, mesterképzésre 4 520 fő, míg osztatlan mesterképzésre 10 259 fő jár. Szakirányú továbbképzésekre 300 hallgató, míg PhD vagy DLA képzésre 1489 doktorandusz érkezett külföldről (OKTATÁSI HIVATAL, 2018). 2017-ben 5 148 fő tanulmányait finanszírozta a Stipendium Hungaricum program, akik közül mindösszesen 393 fő tanult magyar nyelvű képzésen (HANGYÁL – KASZA, 2018). Az UNESCO (2020b) adatközlése szerint valamivel alacsonyabb, mindösszesen 28 628 fő volt a Magyarországon tanuló összes külföldi hallgató létszáma.

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL és az OKTATÁSI HIVATAL (2018) adatközlései alapján összesen 161 országból érkeztek Magyarországra külföldiek tanulmányi céllal. Összesen 64 ország volt a 2017/2018 tanév őszi szemeszterében, ahonnan legalább 50 hallgató érkezett Magyarországra tanulmányi céllal. Annak érdekében, hogy a Magyarországra potenciálisan beiskolázható külföldi hallgatók számának változásait megfigyelhessük, érdemes megvizsgálni, hogy a leggyakoribb származási országokban milyen létszámú kifelé irányuló hallgatói mobilitás volt mérhető az utóbbi években. Az UNESCO (2018c – 2018v) alapján igen változatos a középfokú oktatási rendszerek felépítése a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók otthonában, ami jellemzően a diákok 17-19. életévében fejeződik be. A középiskolások számát tekintve jelentős eltérések tapasztalhatóak a származási országokban: a legkevesebb 383000 diák Norvégia, míg a legtöbb, 176,5 millió fő India középiskoláiban tanul. Optimálisak a demográfiai kilátások azon országokban, ahonnan nagy számban érkeztek hallgatók Magyarországra, hiszen Japán, Olaszország és Spanyolország kivételével minden származási ország népessége növekszik (UNESCO, 2018c-2018v). Összességében tehát a jelenlegi hallgatók származási országaira a jövőben is sikerrel építhet a magyar felsőoktatás – feltéve, hogy az itt tanuló hallgatók elégedettek a képzésükkel és jó híret keltik a magyar felsőoktatásnak globális viszonylatban is.

Azt is meg kívántam vizsgálni, hogy a külföldi hallgatók milyen tudományterületeken tanulnak Magyarországon. Az OECD (2017; 2018; 2019) szerint a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók döntő hányada az orvos- és egészségtudományi területen tanul. Emellett jelentős a mérnöki, a bölcsészettudományok, a társadalomtudományok, továbbá a gazdaság- és jogtudományok részesedése is a nemzetközi hallgatói létszámból. A Tempus Közalapítvány (2018) szakok szerinti bontásban is közreadja a Stipendium Hungaricum ösztöndíjban részesülő hallgatók számát. Az adatokból megállapítható, hogy a gazdaságtudományok területén és annak határterületein akkreditált képzéseken tanuló Stipendium Hungaricum ösztöndíjas hallgatók száma jellemzően növekedett. Mindez alátámasztja a vizsgált tudományág iránt egyre növekvő nemzetközi hallgatói érdeklődést.

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

3.1. A szekunder kutatáshoz felhasznált adatbázisok és módszerek

A szekunder kutatás statisztikai adatgyűjtése során a magyar oktatási adatok forrása a Központi Statisztikai Hivatal, az Oktatási Hivatal és a Tempus Közalapítvány volt. A nemzetközi statisztikai adatok forrása az OECD és az UNESCO megfelelő adatközlései. Szakirodalmi forrásaimat a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzetközi Könyvtár, a GOOGLE SCHOLAR, az ECONBIZ.DE és a MATARKA segítségével tártam fel.

3.2. A primer kutatás körülményei és elemzésének háttere

Primer kutatás során *kvantitatív kutatást* végeztem, melyben a számszerűsített adatok elemzését hajtottam végre. A primer kutatás alapját a saját összeállítású kérdőív képezi, mely 79 főkérdést, a mellékkérdésekkel együtt összesen 148 kérdést tartalmazott és angol nyelven készült. A választásom azért esett a gazdaságtudományi képzések különböző szintjeinek vizsgálatára, mert a szakirodalmi feltárás alapján ezen a területen jelentős nemzetköziesedési folyamatok mentek végbe. A kérdőív fő célja, hogy feltárjam a külföldi hallgatók demográfiai és szociokulturális hátterét, oktatással kapcsolatos motivációját, elégedettségét, az oktatás országának, intézményének kiválasztására ható motivációs tényezőket, illetve hogy bekérjem a hallgatók véleményét az oktatás esetleges jövőbeli fejlesztési irányairól. A kérdőív egy része a hallgatók társadalmi integrációjával, illetve erre vonatkozó igényeivel foglalkozik.

A fenti célokkal összhangban a kérdőívben zárt és nyitott kérdések egyaránt szerepeltek. A zárt kérdéson belül Skálakérdéseket és Likert-skálát használtam. A kérdőív saját összeállítású, azonban a felmerült témakörök nagyban követik a szakirodalmi feltárás keretében vizsgált egyes körülményeket. A kérdőívet hat témakörből állítottam össze. Az első témakör az általános kérdéseket tartalmazta, mely a demográfiai adatok mellett a nyelvismeretre irányul. A második kérdéskör a tanulmányokkal összefüggő kérdéseket, illetve a képzés finanszírozását és az előképzettséget mérte fel. A kérdőív harmadik részében a magyarországi életkörülményeiket tártam fel, beleértve ebbe a jövedelmet is. A negyedik blokkban arra vonatkozóan tettem fel kérdéseket, hogy a kitöltők miért Magyarországot választották tanulmányaik színhelyéül. Az ötödik kérdéskör a magyarországi tanulmányok során szerzett tapasztalataikra vonatkozott. Az utolsó témakörben a diploma megszerzés utáni tervekkel kapcsolatban tettem fel kérdéseket, illetve nyitott kérdés keretében vártam az oktatás fejlesztésével kapcsolatos meglátásokat.

A felmérés előkészítése során négy felsőoktatási intézményt választottam ki, amelyek a Dunától keletre, Magyarország északi részén találhatóak, emellett vidékiek és indítanak angol

nyelven gazdaságtudományi képzést. Ezek az intézmények betűrendben a Debreceni Egyetem, az Eszterházy Károly Egyetem, a Miskolci Egyetem és a Szent István Egyetem voltak. A kitöltők valamennyien a gazdaságtudományok területén alapszakon, mesterszakon, illetve gazdálkodás- és szervezéstudományok területén doktori képzésben tanulmányokat folytató, aktív jogviszonnyal rendelkező hallgatók, doktoranduszok voltak. Az adatfelvételezés 2019 február és június között zajlott. A részvétel a kérdőív kitöltésében önkéntes és anonim módon történt. A primer kutatásba bevont hallgatókat személyesen vagy segítők közreműködésével kértem a kérdőív kitöltésére. A vizsgált intézmények részére kiküldésre került a kérdőív online formában is. Az intézményekbe kiküldött közel 700 kérdőívből 314 kérdőív érkezett vissza. A megfelelő szűrés és szelektálás után az elektronikus és a papír alapú kérdőívekből összesen 282 kérdőív volt elemezhető. A kiküldött kérdőívek összesített számához mérve a válaszadási hajlandóság 40%-os volt. A kérdőív kitöltésére vállalkozó hallgatói minta összefoglaló alapadatait az 1. táblázatban tüntettem fel.

1. táblázat: A kérdőív háttérváltozóinak összefoglaló táblázata

A válaszadók megoszlása nemek szerint (n=279)	Fő	%
Nő	128	45,9
Férfi	151	54,1
A válaszadók megoszlása országcsoport szerint (n=281)	Fő	%
Ázsia	122	43,4
Közel-Kelet és Észak-Afrika	62	22,1
Afrika	31	11,0
Egyéb	66	23,5
A válaszadók megoszlása képzési szint szerint (n=282)	Fő	%
BSc/BA	139	49,3
MSc/MA	93	33,0
PhD	50	17,7

Forrás: Saját adatgyűjtés (2019)

Az Oktatási Hivatal (2018) adatközlése alapján azt is megvizsgáltam, hogy a vizsgálatba bevont felsőoktatási intézményekben összesen mennyi külföldi hallgató tanult, a létszámokra vonatkozó adatokat pedig összevetettem a vizsgált minta összetételével intézmények és képzési szintek szerint tagolva (2. táblázat).

2. táblázat: Külföldi hallgatók összlétszáma és képzési szintek szerinti megoszlása a vizsgált négy intézmény gazdaságtudományi képzésein

	Alapképzés (fő)		Mesterképzés (fő)		Doktori Képzés (fő)		Összesen (fő)	Minta %	Minta összesen (fő)
	Teljes	Minta	Teljes	Minta	Teljes	Minta			
DE GTK	264	114	80	35	24	20	368	46	169
EKE GTK	40	8	51	26	0	0	91	37	34
ME GTK	22	0	40	30	9	1	71	44	31
SZIE GTK	70	16	61	2	53	29	184	26	47
Összes (fő)	396	138	232	93	86	50	714		281
Arány (%)	55	49	32	33	12	18	100	39	100

Forrás: Oktatási Hivatal (2018) és saját felmérés (2019) alapján saját szerkesztés

A minta az alapsokasághoz képest igen magas kitöltési arányt ért el, hiszen a vizsgált mintába minden intézmény esetén bekerült legalább minden negyedik hallgató, míg a Miskolci és a Debreceni Egyetemek esetében közel minden második nemzetközi hallgató vállalkozott a válaszadásra. Az eredmények alapján a minta összetétele megközelítőleg megfelel a négy vizsgált felsőoktatási intézmény hallgatói összetételének az idegen nyelven zajló képzések esetében. Az adatok feldolgozása az SPSS for Windows 20.0. matematikai-statisztikai programcsomag segítségével történt. Az átlagszámítások mellett Chi-négyzet próbával szignifikancia vizsgálatokat is végeztem. A háttérváltozói csoportok közül csak azokat jellemeztem, melyek között statisztikailag bizonyítható szignifikáns eltérések voltak tapasztalhatóak. A Cramer V mutató által a szignifikáns kapcsolatok szorosságát is jellemezni tudtam. Az elemzett adatok alapján laza (0,4-nél kisebb) kapcsolatú értékeket kaptam. A kereszttáblákon belüli szignifikáns relációk mértékét a korrigált standardizált reziduum-mal (Adjusted Standardized) vizsgálok. Amennyiben a kapott érték kettő és afeletti, akkor a kapcsolatok szignifikánsak. A skála jellegű kérdéseknél felhasználtam az ANOVA mutató által nyújtott lehetőségeket. Emellett a kérdőív eredményeit faktorelemzéssel is vizsgáltam annak érdekében, hogy feltárjam az összefüggéseket és látenscsoportokat alkossak. A faktorelemzés eredményei adtak alapot a klaszteranalízis elvégzéséhez. Az elemzés nem tekinthető reprezentatívnak, a válaszadók szemszögéből vonhatóak le következtetések és javaslatok, ezért a vizsgálatom feltáró jellegűnek tekinthető.

4. VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE

4.1. Szociodemográfiai adatok elemzése

A rendelkezésre álló adatbázis tisztítása után 282 értékelhető kérdőívből 281 tartalmazott a kitöltő állampolgárságára vonatkozó információt. A négy vizsgált felsőoktatási intézményben a gazdaságtudományok területén tanulmányokat folytató és a mintába került külföldi hallgatók jellemzően Ázsiából, valamint Afrikából származnak, mely adatok részben ellentétesek az Oktatási Hivatal (2018) és az UNESCO (2020b) Magyarországra vonatkozó adatközléseivel. A minta életkori megoszlását tekintve megállapítható, hogy a kérdőívet kitöltő hallgatók közel kétharmada 18 és 25 éves kor közötti volt, közülük 100 fő (35,6%) volt 18-21 éves, míg 87 fő (31,0%) 22-25 éves. További 56 fő (19,9%) tartozott a 26-30 fős korosztályba, 22 fő (7,8%) 31-35 éves volt, míg 16 fő (5,7%) tartozott a 36 éves vagy annál idősebb korcsoportba.

A vizsgálatok során a *tandíj fizetésének módjára*, a tandíj forrására is rákérdeztem. A tandíj forrására vonatkozó kérdésre érdemi választ 274 fő adott. A válaszadók közül 173 fő (62,3%) a Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogram támogatásával folytatja tanulmányait Magyarországon. A külföldi hallgatók beiskolázása szempontjából kiemelt jelentősége van ennek az ösztöndíjazási formának. A válaszadók közül 86 fő (30,9%) esetén saját maga vagy a családja finanszírozza a magyarországi tanulmányokat, 8 főt (2,9%) a származási országa támogat ösztöndíjjal, 3 főt (1,1%), valamilyen európai uniós finanszírozású ösztöndíj támogat, míg további 2-2 fő (0,7-0,7%) kormányközi ösztöndíj segítségével tanul Magyarországon vagy egyéb forrásból fedezi taníttatásának költségeit.

4.2. A magyarországi életkörülményekkel kapcsolatos kérdéskörök elemzése

Az alfejezet célja, hogy a kérdőívben szereplő, a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók életkörülményeire vonatkozó kérdésekre beérkezett válaszok elemzésével engedjen rálátást a vizsgált mintában szereplő hallgatók életkörülményeire. Az alfejezetben ismertetett eredmények az alábbi hipotézis és célkitűzés vizsgálatához kapcsolódnak:

H1: Az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező hallgatók magyarországi továbbtanulása szempontjából jelentősége van a Stipendium Hungaricum programban elérhető ösztöndíj elnyerésének.

H2: A Stipendium Hungaricum program keretében elérhető ösztöndíj alkalmas annak a jelenségnek az ellentételezésére, amely szerint a teljes képzési időre szóló diplomaszerző

mobilitásba való bekapcsolódást a továbbtanulók tudásához képest anyagi helyzetük erősebben befolyásolja.

Az életminőséget jelentősen meghatározza az, hogy évente mekkora jövedelemből élnek a hallgatók. Ebben a kérdésben összesen 271 hallgató adott választ, közülük 98 fő nem tudott vagy nem szeretett volna nyilatkozni éves átlagos jövedelméről. A mintában szereplő és válaszadó hallgatók több mint fele (95 fő) nyilatkozott úgy, hogy éves átlagos jövedelme nem éri el az 5 000 eurót. 5 000 és 10 000 euró közötti jövedelmet jelölt meg 62 fő, 10 000 eurót meghaladó átlagos éves jövedelemről számolt be a vizsgált mintában szereplő hallgatók közül 15 fő. A jövedelemkategóriával összefüggésben azt is megvizsgáltam, hogy a hallgatók *önköltséges képzésben vagy ösztöndíjasként* végzik a tanulmányaikat. Önköltséges formában 86 fő tanul, valamilyen ösztöndíjasként 186 fő, akik közül 173 fő a Stipendium Hungaricum program támogatását élvezi. A jövedelemkategória és a tandíj fedezési módja között lefuttatott keresztábla elemzés szignifikáns összefüggést mutat. Megállapítható, hogy azon hallgatók közül, akik az alacsonyabb jövedelemkategóriába tartoznak, közel 90% Stipendium Hungaricum vagy egyéb ösztöndíjas. A magasabb jövedelemkategóriába tartozók esetében Stipendium Hungaricum vagy egyéb ösztöndíjas csupán a válaszadók 54%-a. *Az eredmények alapján elmondható, hogy igazolást nyert azon feltevés, hogy az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező hallgatók magyarországi továbbtanulása szempontjából jelentősége volt a Stipendium Hungaricum programban elérhető ösztöndíj elnyerésének. A szakirodalom részletesen foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a teljes idejű képzési mobilitás mennyire elérhető a különböző csoportok számára. Általános megállapítás szerint a diplomaszerező mobilitási programokban a tehetség alapú hozzáférés kevésbé tud érvényesülni, inkább a felvételizők anyagi helyzete dönti el, hogy be tudnak-e kapcsolódni egy külföldi intézmény képzésébe. Ezt a problémát a Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogram és további ösztöndíjprogramok jól tudják orvosolni, hiszen segítségükkel a rosszabb anyagi körülmények között élő felvételizők is esélyt kaphatnak külföldi tanulmányok folytatására.*

A hallgatók életminőségét és jóléti érzésüket jelentősen befolyásolja, hogy milyen gyakorisággal tudnak hazalátogatni hazájukba. A beérkezett válaszok (n=276) alapján 106 fő évente egyszer utazik hazájába a képzés ideje alatt. A második legnagyobb csoport (94 fő) tagjai évi két alkalommal utaznak hazájukba. A vizsgált mintából 41 hallgató egyáltalán nem utazik hazájába a képzés ideje alatt, míg 15 hallgató évi két alkalomnál is többször utazik haza. A kérdőív egyik kérdése arra vonatkozott, hogy szeretnének-e gyakrabban hazautazni a hallgatók. Ebben az esetben 275 értékelhető válasz érkezett be a vizsgálatban résztvevő hallgatóktól, akik közül 34 fő nem tudott vagy nem kívánt válaszolni a kérdésre, míg a többi 241 hallgató közül

mindössze 71 fő volt, aki nem szeretett volna több alkalommal hazalátogatni, míg a többi 170 fő ha tehetné, gyakrabban hazautazna otthonába. A beérkezett 204 válasz alapján a kérdésre válaszoló hallgatók legnagyobb része, 35,1%-a (99 fő) azért nem utazik gyakrabban haza, mert nincsen elég pénze az utazásra. 29,1% (82 fő) egyetemi elfoglaltságai miatt nem utazik nagyobb gyakorisággal haza, míg 9 fő a hazájában uralkodó állapotok, 2 fő pedig vízumproblémák miatt nem utazik haza. 5 fő egyéb okok miatt nem látogat sűrűbben haza, további 7 fő pedig nem tudott vagy nem akart válaszolni a feltett kérdésre.

Ezen kívül megvizsgáltam azt is, hogy *van-e összefüggés a bevallott éves jövedelem és a hazalátogatások száma között*. Ennek vizsgálatára keresztábra elemzést készítettem, viszont az egyes változók esetében összevonásokat alkalmaztam. Az eredmények alapján megállapítható, hogy szignifikáns összefüggés található az éves jövedelem nagysága és a hazautazások gyakorisága között. Alacsony jövedelem esetén szignifikánsan gyakoribb, hogy a hallgatók nem utaznak haza és szignifikánsan kevésbé gyakori, hogy évente egyszer utaznak haza, míg a magasabb jövedelmi kategória esetében az évi egyszeri hazautazás szignifikánsan többször fordul elő, a képzés során haza nem utazók száma pedig szignifikánsan alacsonyabb. Azonban elgondolkodtató az eredmény, ugyanis ezek szerint az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők többször utaznak haza, mint a magasabb éves jövedelemmel rendelkezők, még akkor is, ha ez a kapcsolat nem szignifikáns. Amennyiben a házastárs és gyermek tartózkodási helye szerint vizsgáljuk a hazautazások gyakoriságát, úgy nem találunk szignifikáns összefüggést, de látható, hogy azon hallgatók, akiknek a családtagjai nem Magyarországon élnek, azok sűrűbben hazautaznak. Mivel láthattuk azt, hogy a hazautazás a jövedelem függvénye is, így többváltozós lineáris regresszió segítségével megvizsgáltam a kapcsolatot a hazautazások száma, a házastárs és gyermek tartózkodási helye, valamint a jövedelem között. Az így kapott eredmény is alátámasztja, hogy nincs kapcsolat a jövedelem és a hazautazások száma között. *A családos hallgatók jobban vágnak arra, hogy sűrűbben utazzanak haza, illetve sűrűbben szeretnék hazautazni kutatási állításom igazolást nyert. Az eredmények alapján elmondható, hogy attól függetlenül, hogy szeretnék, nem tudnak, mivel ez elsősorban a jövedelem függvénye.*

Az életkörülményekhez kapcsolódóan megvizsgáltam, hogy a hallgatók *szeretnek-e Magyarországon tartózkodni*. Az elemzés eredményei szerint kimutatható szignifikáns összefüggés van a származási országok esetében. A megkérdezettek közül (n=267) 176 fő pozitívan nyilatkozott, míg 91 fő nem szeret Magyarországon tartózkodni. A nemek szerinti vizsgálat esetében nem találtam szignifikáns összefüggést. Családi állapot szerint vizsgálva a kérdést még meghatározóbb volt az igenek száma, de ebben az esetben sem volt szignifikáns különbség a válaszadók családi állapota között. Az Afrikából származó hallgatók esetében

megállapítható, hogy szignifikánsan kevésbé szeretnek Magyarországon tartózkodni. Az egyéb kategóriába sorolt európai, amerikai és posztszovjet országok polgárai még úgy is jobban szeretnek Magyarországon tartózkodni, hogy szignifikáns kapcsolat nem volt feltárható.

A nemzeti kulturális örökség megőrzése nagy jelentőséggel bír a hallgatók személyes identitástudatának fennmaradása szempontjából a képzés ideje alatt. A vizsgált mintában szereplő hallgatók legnagyobb csoportja úgy nyilatkozott, hogy könnyen meg tudja őrizni a kultúráját és emellett szeret is Magyarországon tartózkodni.

4.3. Intézményválasztással és tanulmányokkal kapcsolatos jellemzők eredményei

4.3.1. A válaszadók intézményválasztással kapcsolatos jellemzőinek elemzése

A vizsgálat lefolytatásával célom *a hallgatók intézményválasztási szempontjainak feltárása*. A szakirodalmi források szerint is kiemelt jelentősége van az intézmény és az ország választás szempontjából a különböző ajánlásoknak. Elsőként azt vizsgáltam, hogy a hallgató milyen tényezők alapján döntött az adott egyetem mellett. A felmérés alapján hallgatók közel fele ajánlások alapján döntött az adott egyetem mellett. Ugyanakkor azon hallgatók aránya sem elhanyagolható, akik ajánlások nélkül döntöttek úgy, hogy az adott intézményt választják. Többségben voltak azon hallgatók, akik intézményválasztásuk során valamilyen mértékben figyelembe vették képzőhelyük nemzetközi megítélését. A beérkezett válaszok elemzése alapján a hallgatók valódi versenyhelyzetben lévő felsőoktatási intézmények közül választottak a felvételi eljárás során. A vizsgálat eredményei alapján, a Debreceni Egyetemen van szignifikánsan több olyan hallgató, aki valamilyen ajánlás alapján választotta az intézményt, míg a Miskolci Egyetem és az Eszterházy Károly Egyetem esetén szignifikánsan kevesebb ilyen hallgató szerepel a vizsgált mintában. A beérkezett eredmények alapján, miközben a hallgatók több opciót is megjelölhettek, a legnagyobb 98 fős csoportot azok a hallgatók adják, akiknek senki sem ajánlotta a magyarországi továbbtanulást. A második legjelentősebb csoportnak (66 fő) a barátaik, 55 főnek a családjuk, míg 53 főnek egy olyan ember ajánlotta, aki maga is itt végzett. Az ajánlások mellett meghatározó még a felsőoktatási rangsorok és a külföldi ösztöndíjakat listázó honlapok szerepe. A közösségi média, a magyar egyetemek honlapjai és a nemzetközi oktatási kiállítások szerepe jelentősen kisebb a választások szempontjából.

A továbbiakban vizsgáltam a felsőoktatási rangsorok szerint is a felsőoktatási intézményválasztás folyamatát. Többségben vannak azok a hallgatók, akik tanulmányaikat valamilyen ajánlás hatására kezdték meg hazánkban. *Az eredmények alapján a hallgatók intézményválasztási szempontjainál meghatározó a korábban az adott országban tanult hallgatók véleménye, de emellett kiemelkedő a felsőoktatási rangsorok értékelése is.* Képzési

szint szerint vizsgálva a felsőoktatási rangsorokat, nem találtam szignifikáns összefüggést aközött, hogy az adott hallgató milyen szinten tanul és ellenőrzött-e felsőoktatási rangsort a felvételi eljárás előtt. *Így azon állításom, hogy a magasabb képzési szinteken tanulók (MSc, PhD képzés) jobban figyelembe veszik a felsőoktatási rangsorokat az intézményválasztás során, nem igazolódott. Látható, hogy fontos a felsőoktatási rangsorok szerepe, de képzési szintek szerint nincs különbség.*

Az ajánlások meghatározó szerepének ellenőrzése végett beépítésre került egy olyan kérdés, ami arra vonatkozott, hogy a válaszadó *ajánlaná-e azt az intézményt*, amiben ő maga is tanul. Az eredmények szignifikáns összefüggést mutatnak az egyetemen zajló oktatás minőségéről alkotott véleménnyel. *Ezek alapján igazolást nyert azon állításom, hogy azon hallgatók, akik azon az egyetemen tanulnak, amelyen szerettek volna és elégedettek a képzés minőségével, azok ajánlanák a felsőoktatási intézményüket mások számára is. Ez azért nagyon előnyös a felsőoktatási intézmények számára, mert mint a korábbi elemzésekből kiderült, a korábban végzett hallgatók ajánlásainak van hatása a felvételizők intézményválasztására.*

4.3.2. A megkérdezettek tanulmányaikkal kapcsolatos jellemzőinek elemzése

A vizsgált mintában szereplő hallgatók jellemzően inkább elégedettek azzal a képzési színvonallal, amelyet az egyes intézmények nyújtanak a részükre. A fejezet további részében az elégedettség függvényében vizsgáltam több olyan kérdésre a beérkezett válaszokat, amelyek a kérdőívben szerepeltek. Az ajánláson kívül fontos szerepe van a nemzetközi megítélésnek is a hallgatók szempontjából. Ha ezen tényezőt viszonyítjuk a hallgatók képzési elégedettségéhez, akkor szignifikáns összefüggést találunk, ami egyértelmű pozitív visszacsatolást jelent a hallgatónak és természetesen az intézménynek is. Szintén szignifikáns összefüggést tapasztaltam az oktatás színvonala és a szakválasztás között. Azon hallgatók, akik az általuk vágyott szakon folytathatják tanulmányaikat, elégedettek a képzés minőségével.

A felsőoktatás nemzetköziesedésének egyik legfontosabb kérdése, hogy a multikulturális környezetben mennyire zökkenőmentesen tud megvalósulni az információk átadása. Pozitív eredmény, hogy szignifikáns összefüggés van az oktatás színvonala és az oktatókkal kapcsolatos nyelvismereti elvárások között. Az oktatói nyelvismeret mellett a kérdőívet kitöltő hallgatók fontosnak tartják azok elméleti és gyakorlati tudásának a színvonalát is. Ebben az esetben is szignifikáns összefüggés volt található az oktatás színvonala és az oktatók elméleti és gyakorlati tudása között. Az elvégzett vizsgálatok újabb aspektusok alapján is igazolták, hogy *azon hallgatók, akik azon az egyetemen tanulnak, amelyen szerettek volna és elégedettek a képzés minőségével, azok ajánlanák a felsőoktatási intézményüket mások számára is.*

4.4. A fejlesztéssel kapcsolatos eredmények

A vizsgálatba bevont hallgatók elsősorban feleletválasztós kérdések és Likert skálával értékelhető megállapítások útján fejthették ki véleményüket a fejlesztéssel kapcsolatban felmerült témakörökben, azonban véleményük pontos feltárása érdekében a kérdőívbe több nyitott kérdést is beépítettem. Jelen fejezetben az alábbi hipotézist vizsgálom:

H3: A képzési minőség és a tanulást támogató szolgáltatások minősége döntő jelentőségű a továbbtanulók felsőoktatási intézményválasztása, így a nemzetközi továbbtanulási desztinációk kiválasztása szempontjából.

A nyitott kérdésekre beérkezett válaszok közül több is javasolta az angol nyelv fejlesztését az oktatók, az adminisztrációban és további egyetemi szolgáltatási szektorban dolgozó munkatársak, az intézményekkel szerződésben nem álló, a hallgatók életében mégis kiemelten fontos szerepet játszó emberek és végül a magyar hallgatók esetében. A vizsgálatba bevont hallgatók több javaslatot is megfogalmaztak a képzések esetleges átalakítását illetően. Egy részük az oktatás módszertani átalakítására tesz javaslatot, míg másik részük a szakmai gyakorlati képzések tekintetében fogalmaz meg lehetséges módosítási irányokat. A vizsgált mintában szereplő hallgatók elsősorban a képzések gyakorlati jellegének erősítését igénylik, illetve a szakmai gyakorlat és a munkaerőpiaci illeszkedés iránt igényt jelenítette meg.

A következő témakör a tanulmányok alatti egzisztencia kérdése, amely számos szempontból érinti a hallgatókat, így a tandíjak, az ösztöndíjak, végül a tanulmányok alatti munkavégzés szempontjából. Az említések gyakorisága alapján mindenképpen foglalkozni kell a lakhatás körülményeivel. A kollégiumokkal kapcsolatban azok fekvésére, komfortfokozatára, megközelíthetőségére, és az ott elszállásolt hallgatók összetételére nézve fogalmaztak meg javaslatokat. A lakásbérlettel kapcsolatban több felvetést, problémát is megfogalmaztak a hallgatók, például a bérleti díj nagyságáról. A vizsgált mintában szereplő hallgatók számára nagyon fontosak a tanulmányokon kívüli aktivitások, szabadidős lehetőségek.

A szabadidős lehetőségek számánál és jellegénél sokkal komolyabb témát is megfogalmaztak a hallgatók: a rasszizmus megszüntetését. Több esetben is sérelmezték a kitöltők, hogy a magyar nyelv ismeretének hiánya miatt hátrányosan különböztették meg őket, amely – például kórházi ellátás visszautasítása esetén – súlyos, akár tragikus következményekkel is járhat.

A vizsgálat eredményeként megállapítottam, hogy a hallgatók felsőoktatási intézményüket inkább az oktatás minőségével kapcsolatos elégedettségük alapján ajánlják, azonban a mindennapi életben igénybe vett szolgáltatások is jelentős hatást gyakorolnak az ajánlásokra. Az ugyanakkor a külföldi hallgatók tömeges megjelenésének hatására a szolgáltató szektor is

igazodni kezd az elvárásokhoz, ráadásul a hallgatók a maguk körében igen aktívan adják át a megszerzett jó gyakorlatokat, segítik egymást tippekkel és tanácsokkal. Mindez a gyakorlatban azt jelenti, hogy noha a felsőoktatási intézmények nem hagyhatják figyelmen kívül az egyéb szolgáltatások elérhetőségét és minőségét sem, a hallgatói ajánlásokat elsősorban a kiváló minőségű oktatási tevékenység eredményeként tudják megszerezni.

4.5 Faktor- és klaszteranalízis eredményei

Annak érdekében, hogy a vizsgált mintában szereplő hallgatók által a különböző kérdések esetén megfogalmazott vélemények közötti bonyolultabb összefüggéseket is feltárjam, a vizsgált mintán faktoranalízist is készítettem. A vizsgálattal az alábbi hipotéziseket kívánom igazolni:

H3: A képzési minőség és a tanulást támogató szolgáltatások minősége döntő jelentőségű a továbbtanulók felsőoktatási intézményválasztása, így a nemzetközi továbbtanulási desztinációk kiválasztása szempontjából.

H4: A magasabb képzési szinteken tanulmányokat folytatók körében nagyobb valószínűséggel gyakorolnak hatást a költségérzékenységgel kapcsolatos egyes tényezők az intézményválasztás során. A faktoranalízis eredményeit a 3. táblázat tartalmazza.

Az elvégzett elemzés eredményeként összesen öt faktort tudtam kialakítani, amelyeket az alábbiakban kívánok bemutatni. A faktorokban olyan kérdések szerepelnek, amelyek 1-től 6-ig tartó likert-skálán mutatták a mintában szereplő hallgatók véleményét, ahol 1 jelentette azt, hogy a kitöltő egyáltalán nem értett egyet az állítással, illetve egyáltalán nem érezte magára nézve jellemzőnek az adott körülményt, míg a 6 azt jelentette, hogy teljes mértékben igaznak érezte rá nézve az adott állítást, teljesen egyetértett a kérdéssel. A 0 minden esetben azt jelentette, hogy a kitöltő nem tudott vagy nem kívánt válaszolni az adott kérdésre.

3. táblázat: Faktoranalízis a beérkezett hallgatói kérdőívek alapján (n=208)

Kérdés	Átlag	Szórás	Faktor 1. Képzés minősége és eredményessége faktor	Faktor 2. Nemzetközi elismertség faktor	Faktor 3 Könyvtár faktor	Faktor 4 Magyarország-szeretet faktor	Faktor 5 Költségérzékenység faktor
Mennyire fejlődött a gyakorlati tudása a képzés során?	4,07	1,388	0,88				
Mennyire fejlődött az elméleti tudása a képzés során?	4,03	1,377	0,84				
Mennyire fejlődtek a problémamegoldó technikái a képzés során?	4,34	1,455	0,634				
Mennyire fejlődött az angol nyelvtudása a képzés során?	3,93	1,733	0,593				
Az egyetemen zajló oktatás minőségéről alkotott vélemény	4,14	1,261	0,591				
Elégedett vagyok az információáramlással általánosságban az egyetemen	4,04	1,422	0,519				
Úgy gondolom, hogy a magyar egyetemek tudományos színvonala magas	3,76	1,259	0,367				
Továbbtanulási döntésemet befolyásolta, hogy egy külföldi diplomával elismert ember leszek a hazámban	4,08	1,521		0,736			
Továbbtanulási döntésemet befolyásolta, hogy a magyar diplomákat elfogadják az EU többi tagállamában	4,46	1,516		0,702			
EU tagállamok által kiállított doktori fokozattal vagy diplomával rendelkező embereket elismerik a hazámban	4,14	1,696		0,676			
Továbbtanulási döntésemet befolyásolta a magyar egyetemi oktatók elméleti és gyakorlati tudásának színvonala	3,96	1,492		0,582			
Továbbtanulási döntésem meghozatalában kulcsfontosságú volt a Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogram támogatása	4,14	2,028		0,538			
Továbbtanulási döntésemet befolyásolta a magyar egyetemi oktatók angoltudása	3,78	1,705		0,468			
Elégedett vagyok a kötelező tananyagok rendelkezésre állásával az egyetemi könyvtárban	3,71	1,558			0,799		
Elégedett vagyok a további angol nyelvű szakirodalom rendelkezésre állásával az egyetemi könyvtárban	3,5	1,671			0,779		
Általánosságban véve elégedett vagyok az egyetemi könyvtárral	3,92	1,538			0,737		

Elégedett vagyok a Magyarországgal és a magyar emberekkel kapcsolatos általános tapasztalataimmal	4,16	1,438				0,754	
Szeretek Magyarországon tartózkodni	4,18	1,423				0,705	
Szerintem a magyar emberek segítőkészek	4,01	1,648				0,627	
Továbbtanulási döntésemet befolyásolta az átlagos tandíj mértéke Magyarországon	3,27	1,814					0,894
Továbbtanulási döntésemet befolyásolta az oktatási szolgáltatások átlagos árszínvonala Magyarországon	3,54	1,736					0,805
Továbbtanulási döntésemet befolyásolta az áruk és szolgáltatások átlagos árszínvonala Magyarországon	3,96	1,402					0,573
Saját érték			3,527	2,837	2,412	2,349	2,071
Magyarázott variancia (%)			16,032	12,897	10,963	10,675	9,412
Chronbach Alfa-érték			0,873	0,791	0,898	0,786	0,841

Extraction Method: Maximum Likelihood. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. Teljes Chronbach Alfa-érték: 0,908. KMO: 0,866. Chi-négyzet: 2711,936. Szabadságfok: 231. $p < 0,001$ Kommunalitás: 0,401-től 0,859-ig. Kumulált varianciaérték: 59,979%

Forrás: Saját felmérés (2019)

Az első faktort a „*Képzés minősége és eredményessége faktor*” néven foglaltam össze. A faktort legnagyobb mértékben a képzés során elért gyakorlati és elméleti tudás fejlődésére vonatkozó kérdések határozták meg, amelyek egyértelműen a képzés eredményességéhez kapcsolódnak. A második faktor a „*Nemzetközi elismertség faktor*” nevet kapta. A faktort legerősebben a külföldi diplomák küldőországbeli elismertségére és a magyar diplomák Európai Unió tagállamaiban megvalósuló elismerésére vonatkozó állítások határozták meg. A harmadik faktort a „*Könyvtár faktor*” néven hivatkozom. Az oktatás minősége és a tanulástámogatás szempontjából kulcsfontosságú kérdések közül a faktort leginkább a kötelező tananyagok rendelkezésre állásával kapcsolatos állítás határozta meg. A negyedik faktor a „*Magyarország-szeretet faktor*” nevet kapta, mivel az ebben található állítások a vizsgált mintában szereplő külföldi hallgatók fogadóországhoz és annak polgáraihoz való viszonyát mérték fel. Ennek megfelelően a negyedik faktor szociális jellege domináns. Az ötödik faktor a „*Költségérzékenység faktor*” nevet kapta, amelyet leginkább a tandíjak átlagos magyarországi mértékének továbbtanulásra gyakorolt hatását vizsgáló állítás határozott meg.

A faktorok kialakítását követően azokat klaszterbe rendezve tártam fel az egyes csoportok jellegzetességeit, illetve az azok közötti összefüggések erősségét. A vizsgálat során két további tényező mentén szerettem volna a faktorokat bemutatni, ezért a kétlépcsős klaszterelemzést választottam. Elsőként arra voltam kíváncsi, hogy az adott körbe tartozó válaszadók milyen képzési szinten (alapképzés, mesterképzés, doktori képzés) tanulnak. Emellett vizsgáltam, hogy a mintában szereplő hallgatók ajánlanák-e másoknak, hogy Magyarországon kezdjenek tanulmányokat. A klaszterelemzés eredményeit a 4. táblázatban ismertetem. Összesen négy

klasztert tudtam kialakítani. Ezek közül egy klaszterbe kerültek az elutasító hallgatók, míg a másik három klasztert a különböző képzési szintek azon hallgatói alkotják, akik ajánlanák a magyarországi tanulmányokat másoknak is.

Az első, „Elutasító klaszterbe” összesen 41 fő került, közülük 23 fő alap-, 14 fő mesterképzésen tanul, míg további 4 fő doktori tanulmányokat folytat. Közös jellemzőjük, hogy nem ajánlanák másnak a magyarországi tanulmányok folytatását, vagy nem tudtak, esetleg nem kívántak véleményt alkotni ebben a kérdésben. Ezekre a hallgatókra egyedül a költségérzékenység jellemző, de az sem kiugró mértékben, amiből arra következtettem, hogy ezek a hallgatók vélhetően nehezebb anyagi körülmények között élnek. A klaszterbe sorolt hallgatók kifejezetten elégedetlenek a képzés minőségére és eredményességére vonatkozó első, továbbá a nemzetközi elismertségre vonatkozó második faktorról. Az elutasító hallgatók erősen ellentmondtak a Magyarország kedvelésére vonatkozó faktorba sorolt állításokkal is.

4. táblázat: Klaszterelemzés faktorok alapján képzési szint szerint és a magyarországi tanulmányok ajánlása szempontjából (n=208)

			Elutasító	Ajánló BSc	Ajánló MSc	Ajánló PhD	Combined
	Képzés minősége és eredményessége faktor	Faktor-érték átlag	-0,33712	0,071362	-0,05586	0,322252	0
	Nemzetközi elismertség faktor	Faktor-érték átlag	-0,47171	0,02067	0,029465	0,436295	0
	Könyvtár faktor	Faktor-érték átlag	-0,06005	0,168628	-0,116	-0,07977	0
	Pozitív Magyarország-kép faktor	Faktor-érték átlag	-0,39974	-0,01903	0,211	0,14923	0
	Költségérzékenység faktor	Faktor-érték átlag	0,045457	0,052044	-0,01884	-0,12212	0
Tanulmányok szintje	Alapképzés (BA/BSc)	Gyak.	23	72	0	0	95
		%	24,20%	75,80%	0,00%	0,00%	100,00%
	Mesterképzés (MA/MSc)	Gyak.	14	0	58	0	72
		%	19,40%	0,00%	80,60%	0,00%	100,00%
	Doktori képzés (PhD/DLA)	Gyak.	4	0	0	37	41
		%	9,80%	0,00%	0,00%	90,20%	100,00%
Ajánlaná másnak, hogy Magyarországon tanuljon?	Nem vagy nem tudja	Gyak.	41	0	0	0	41
		%	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%
	Igen	Gyak.	0	72	58	37	167
		%	0,00%	43,10%	34,70%	22,20%	100,00%

Gyak.: Frequency – gyakoriság.

Forrás: Saját felmérés (2019)

A következő három klaszterben szereplő hallgatók közös jellemzője, hogy ajánlanák mások számára is a magyarországi továbbtanulást. Közülük a második klaszterbe soroltam az alapképzésre járó hallgatókat. Az ide sorolt hallgatók képzési minőség iránti elkötelezettségét jelzi a könyvtár iránti érdeklődésük és elégedettségük. Emellett az is megállapítható esetükben, hogy az átlagosnál erősebb költségérzékenység jellemző rájuk, illetve fontos számukra a képzés minőségére és eredményességére vonatkozó első faktor is.

A harmadik klaszterbe kerültek azon mesterképzéses hallgatók, akik ajánlanák mások számára is a magyarországi továbbtanulást. A klaszterben szereplő hallgatókra jellemző, hogy a Magyarország szeretetével kapcsolatos faktorban nagyon erős eredményt értek el, vagyis ezek a hallgatók szeretnek Magyarországon tartózkodni. Az is közös jellegzetességük, hogy nagyon elégedetlenek a könyvtári faktorban szereplő tényezőkkel, azonban másokat nem tanácsolnának el a magyarországi tanulmányok megkezdésétől.

A negyedik klaszterbe azon elégedett doktoranduszok kerültek, akik ajánlanák Magyarországot továbbtanulási célországként mások számára is. A klaszterbe sorolt, a vizsgált mintában szereplő PhD hallgatók a képzési minőségnek és eredményességnek, valamint a képzés nemzetközi reputációjának szentelnek kiemelt figyelmet. Kisebb mértékben jellemző a klaszter doktoranduszaira, hogy szeretnek Magyarországon tartózkodni és kevésbé költségérzékenyek.

Az elvégzett vizsgálatok és a feltárt eredmények alapján megállapítható, hogy a mintában szereplő hallgatók kiemelt figyelmet szentelnek mindazon körülményeknek, amelyek a tanulási folyamat eredményességére, az oktatás minőségére és a képzések nemzetközi elismertségére vonatkoznak. Jelentős hatást gyakorolnak a mintában szereplő hallgatókra az olyan egyetemi szolgáltatások, mint például a könyvtár. Az is látható ugyanakkor, hogy a beilleszkedés, Magyarország és a magyarok szeretete is fontos vizsgálati szempont. Nagy figyelmet kell ugyanakkor az intézményeknek a szociális kérdésekre is fordítania, hogy a költségérzékeny hallgatók elégedettségét növelni tudják. *Mindezek alapján, az elvégzett elemzések eredményeként ismét azt állapíthattam meg, hogy a képzés minőségének és az egyéb szolgáltatások minőségének is jelentős hatása van az elégedettségre, illetve ezen keresztül az ajánlásokra is. Nem tudtam ugyanakkor igazolni azt a hipotézisemet, hogy a magasabb képzési szinten tanulók esetében nagyobb lenne a költségérzékenység, hiszen a lefolytatott elemzések kapcsán pont ellenkező tendencia figyelhető meg: az alacsonyabb képzési szintek hallgatóira jellemzőbb a költségérzékenység.*

4.6. A felsőoktatás nemzetköziesedésére ható vagy azt befolyásoló tényezők komplex modellje

A felsőoktatás nemzetköziesedése komplex folyamat, amely hatásait egyszerre fejt ki a felsőoktatási intézmény, a befogadó állam (és a küldő állam), továbbá a nemzetközi környezet tekintetében. A hatás többirányú, hiszen nemcsak a nemzetköziesedés hat ezekre a rendszerekre, hanem ezek a rendszerek maguk is hatást gyakorolnak a felsőoktatás nemzetköziesedésének folyamatára. A nemzetköziesedés által a felsőoktatási intézményen belül gyakorolt hatások több alkategóriába rendezhetőek. A hatások köre eleve attól függ, hogy a nemzetköziesedést milyen aspektusból vizsgáljuk. Már akkor is igen kiterjedt a hatásrendszere, amennyiben azt leszűkítjük a felsőoktatásban tanuló hallgatók hosszabb vagy rövidebb távra szóló mobilitására. Amennyiben pedig a jelenséget tágabb kontextusban elemezzük, a hatások köre is tekintélyesen bővül (1. ábra).

Az első és legfontosabb kör, amelyre a felsőoktatási intézményen belül a nemzetköziesedés folyamata hatást gyakorol, az adott egyetemen zajló oktatás köre lesz majd. Amennyiben a felsőoktatási intézmény nem angol anyanyelvű területen működik, akkor a nemzetköziesedési folyamat is összetettebb lesz. A felsőoktatásban zajló képzésekkel kapcsolatban általános elvárás a gyakorlatorientált működés. Az oktatóknak a nemzetközi képzésekben a tananyag összeállítása (például a bevezetett példák köre) során nemzetközi fókuszot kell alkalmaznia.

A képzés szervezése során multikulturális szemléletmódnak kell érvényre jutnia. Az oktatási tevékenységgel szembeni elvárás a képzések illeszkedése a piac által megfogalmazott igényekhez. A felsőoktatási intézményekben zajló képzés eredményességének javításához szükség van nemzetközi oktatási jó gyakorlatok adaptálására is.

Az oktatók esetében az oktatói mobilitással kapcsolatos elvárások kettős jelentéssel bírnak. A nemzetközi oktatásba bevont egyetemi oktatók maguk is rendelkezhetnek mobilitási tapasztalattal, kapcsolati tőkével és multikulturális munkatapasztalattal is.

A következő, a felsőoktatás nemzetköziesedésével kölcsönhatásban álló csoport a szolgáltatások köre. Ezek között számos olyan található, amely közvetlenül támogatja a felsőoktatási intézményben zajló oktatási tevékenységet, míg mások inkább a hallgatók mindennapi életére gyakorolnak hatást. A „joint degree” képzések esetén a hallgató párhuzamosan tudja teljesíteni két intézmény képzését. Ugyanígy a képzések szervezésével kapcsolatban kell kiemelni a felsőoktatási intézmények által lebonyolított kutatás-fejlesztési tevékenységekre irányuló együttműködéseket is. A hallgatók elégedettségét az is befolyásolhatja,

hogy milyen mentori programokkal, pályázatokkal és könyvtári szolgáltatásokkal áll a fogadó intézmény a rendelkezésükre.

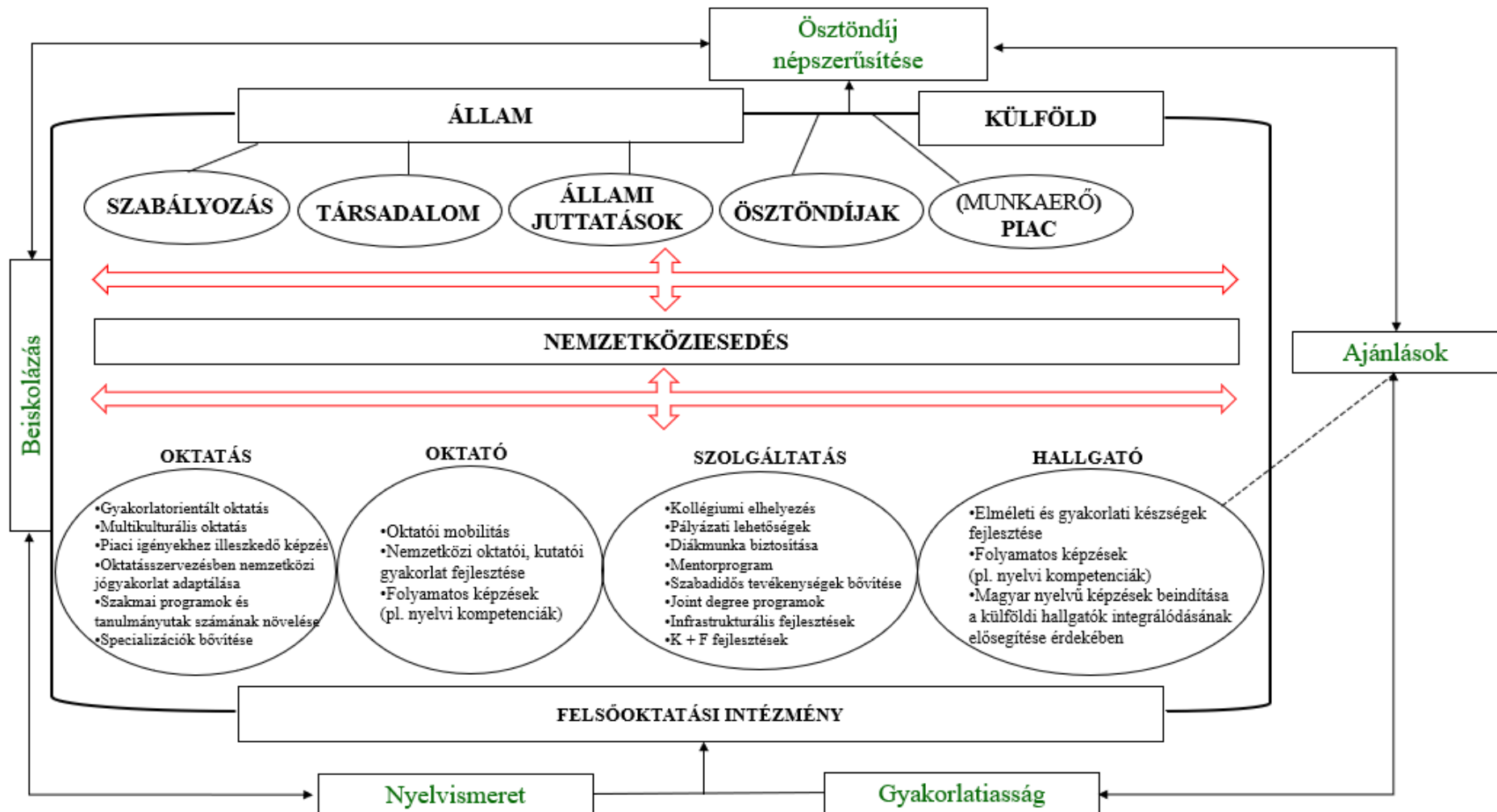
A hallgatók mindennapi életében igénybe vett szolgáltatások jellemzően komoly hatást gyakorolnak a külföldiek egyetemről, városról és országról szerzett tapasztalataira. Ilyen a lakhatás kérdése, amely a felsőoktatási intézményekhez a kollégiumi elhelyezésen keresztül kapcsolódik. A szabadidős rendezvények szervezését Magyarországon nehezítheti a külső programlehetőségek esetén a magyar nyelv kizárólagos használata. A szabadidős tevékenységeken belül külön csoportot jelentenek a különböző sportesemények. Ilyen téren a hazai felsőoktatási intézmények kínálata nemzetközi összevetésben is versenyképes.

A felsőoktatás nemzetköziesedése nem kis részben magukon a hallgatókon múlik. A hallgatók egy tekintélyes hányada nem az anyanyelvén folytatja tanulmányait, az előképzettség mértéke pedig hallgatónként jelentős eltéréseket mutat. A felsőoktatási intézményeknek folyamatos képzési lehetőséget kell biztosítaniuk hallgatóik számára a nyelvi kompetenciáik fejlesztése érdekében. A hallgatók elméleti és a gyakorlati készségeinek fejlesztése is kiemelt jelentőségű.

A felsőoktatás nemzetköziesedését körülvevő két másik, jelentős hatást gyakorló közeg az állam és a külföld, vagyis a nemzetközi közösség. Az állam feladatai közül kimagasodik a szabályozási funkció ellátása. A felsőoktatás nemzetköziesedése terén nemcsak szűk értelemben vett oktatási jogszabályokkal tud hatást gyakorolni az állam, hanem más témakörben születő jogszabályokkal is. Az állami juttatások körén keresztül az állam képes befolyásolni, hogy mely intézmények és milyen mértékben tudnak nemzetköziesedni. Az állam harmadik, a felsőoktatás nemzetköziesedésére hatást gyakorló rendszere maga a társadalom. A felsőoktatásban tanuló külföldi hallgatók számos formában találkoznak a magyar társadalommal, a gazdasággal, a velük foglalkozó különböző szervezetekkel.

Az állam és a külföldi szereplők közösen képesek hatást gyakorolni az ösztöndíjrendszerekre és a piacra. Az ösztöndíj kiírója az esetek döntő hányadában valamely állam vagy nemzetközi szervezet. Magyarország és a vizsgált minta szempontjából kiemelkedő a jelentősége a Stipendium Hungaricum Ösztöndíjnak. A felsőoktatás nemzetköziesedése a piac számos aspektusára is hatást gyakorol. Ezek egy része a munkaerőpiacon jelentkezik, a végzett hallgatók jellemzően származási országukban vagy harmadik országban vállalnak munkát. A nemzetközivé váló felsőoktatás polgárai számtalan olyan egyéb fogyasztást is generálnak, ami a befogadó országok számára jelent gazdasági előnyt (1. ábra)

1. ábra: A nemzetköziesedés komplex ábrája

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Szekunder adatfeltárásom, ezen belül szakirodalmi elemzésem és statisztikai adatfeldolgozásom eredményeként a primer kutatás megalapozó megállapításokat fogalmaztam meg. A felsőoktatás nemzetköziesedése, noha a középkori egyetemek megalapítása óta folyamatosan létező folyamat, mégsem került sor eddig egységes definiálására. Minderre tekintettel, a feltárt források nézőpontjainak szintetizálása útján megalkottam saját, a felsőoktatás nemzetköziesedésére vonatkozó definíciómát. Vizsgáltam Magyarország legfontosabb demográfiai adatait, amelyek a felsőoktatás működésével összefüggnek. Tekintettel a csökkenő magyarországi gyerekszámra, a magyar felsőoktatási rendszer működési létszáma kizárólag magyar forrásokból nem fenntartható. A Magyarországon legnagyobb létszámban tanuló külföldi hallgatók származási országainak demográfiai adatait alapján az onnan érkező hallgatók száma fenntartható, illetve akár növelhető is. Minderre tekintettel javasolt a jövőben is fenntartani a magyar felsőoktatás nemzetköziesítésének tendenciáját.

A primer kutatás keretében vizsgált hallgatói minta körében kifejezetten nagy volt az alacsony bevallott jövedelemmel rendelkező hallgatók száma, emellett a minta többsége valamilyen – jellemzően Stipendium Hungaricum – ösztöndíjjal tanul az országban. A bevallott jövedelmek alapján a hallgatók többségének nem lenne esélye önerőből kigazdálkodni a magyarországi képzések tandíját, vagyis az ösztöndíjprogram megszüntetésével ezek a hallgatók elveszítenék a továbbtanulási lehetőségeiket. Minderre tekintettel kiemelten javasolt a Stipendium Hungaricum program keretében elérhető ösztöndíj jövőbeli fenntartása is.

A vizsgált mintán elvégzett elemzés azt is kimutatta, hogy javasolt nagyon alapos figyelmet szentelni a hallgatók mentális egészségének. A hallgatóknak nyújtott pszichológiai segítségnyújtás fenntartása és bővítése mindenképpen erősen javasolt. Emellett célszerű a nemzeti-kulturális alapon szerveződő hallgatói közösségek támogatása is.

A szekunder és primer kutatás eredményeire alapozott javaslataim az alábbiak:

- A vizsgált mintában szereplő hallgatók igen érzékenyek a képzés minőségére az oktatók szaktudása és idegennyelvű kommunikációs képességei tekintetében. Oktatásszervezési szempontból a képzések gyakorlatiasságát javasolt fokozni, ezen pontok mentén a hallgatók elégedettsége növelhető
- Javasolt a felsőoktatási intézmények által nyújtott szolgáltatások minőségének és elérhetőségének növelése. A hallgatók nagy hangsúlyt fektetnek a tanulástámogató

szolgáltatások működésére. Ezek mellett a szociális és életminőséget befolyásoló szolgáltatások színvonalát is javasolt növelni. A hallgatói elégedettség növekedése esetén a hallgatók nagyobb hajlandóságot mutatnak az intézményük ajánlására, ami segíthet a beiskolázási tevékenység folytatásában, ilyen módon pedig az intézmények fenntartható működésének megteremtésében is.

- A hallgatók legnagyobb része a nemzetközi ösztöndíjakat listázó honlapok információi alapján választ országot és intézményt. Fontos szerep jut a továbbtanulási döntések meghozatalában a hallgatók családtagjainak és barátainak, valamint a korábban végzett hallgatóknak, emellett a felsőoktatási rangsoroknak is, vagyis ezen fórumok segítségével lehet fokozni a beiskolázás eredményességét.
- A magyar diplomák uniós érvényessége olyan versenyelőnyt jelent a felsőoktatás egészét nézve, amelynek fenntartása és erős kihangsúlyozása mindenképpen javasolt. Emellett a hallgatók általában magas képzési minőséget és alacsony megélhetési költségeket is asszociálnak magyarországi tanulmányaik kapcsán.
- A vizsgált minta elemzése alapján javasolt a felsőoktatási intézmények számára aktívabb, kezdeményező kommunikáció folytatása azokkal a társadalmi szereplőkkel, szervezetekkel és szolgáltatókkal, akikkel a nemzetközi hallgatók a mindennapi élet során érintkeznek.

A felsorolt eredmények alapján a doktori értekezés hipotéziseit három esetben igazoltam, egy esetben pedig elvettem az alábbiak szerint:

H1: *Az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező hallgatók magyarországi továbbtanulása szempontjából jelentősége van a Stipendium Hungaricum programban elérhető ösztöndíj elnyerésének.* A hipotézist a szakirodalmi feltárás és szintézis, továbbá a primer kutatás keretében elvégzett elemzés eredményeként, a vizsgált mintára tekintettel igazoltam.

H2: *A Stipendium Hungaricum program keretében elérhető ösztöndíj alkalmas annak a jelenségnek az ellentételezésére, amely szerint a teljes képzési időre szóló diplomaszerző mobilitásba való bekapcsolódást a továbbtanulók tudásához képest anyagi helyzetük erősebben befolyásolja.* A hipotézist a szakirodalmi feltárás és szintézis, továbbá a primer kutatás keretében elvégzett elemzés eredményeként, a vizsgált mintára tekintettel igazoltam.

H3: *A képzési minőség és a tanulást támogató szolgáltatások minősége döntő jelentőségű a továbbtanulók felsőoktatási intézményválasztása, így a nemzetközi továbbtanulási desztinációk*

kiválasztása szempontjából. A hipotézist a szakirodalmi feltárás és szintézis, továbbá a primer kutatás keretében elvégzett elemzés eredményeként, a vizsgált mintára igazoltam.

H4: A magasabb képzési szinteken tanulmányokat folytatók körében nagyobb valószínűséggel gyakorolnak hatást a költségérzékenységgel kapcsolatos egyes tényezők az intézményválasztás során. A hipotézist a szakirodalmi feltárás és szintézis, továbbá a primer kutatás keretében elvégzett elemzés eredményeként nem tudtam igazolni, vagyis elvetettem. Az elvégzett elemzések eredményeként a az alacsonyabb képzési szinten tanuló hallgatók esetében gyakrabban figyelhető meg a költségérzékenység.

6. AZ ÉRTEKEZÉS LEGFONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI, ÚJ ILLETVE ÚJSZERŰ EREDMÉNYEI

1. Megalkottam a felsőoktatás nemzetköziesedésének definícióját az alábbiak szerint: *egy, a felsőoktatási intézmény vagy a felsőoktatási rendszer autonómiája keretében, annak szabad döntésén alapuló, akadémiai, társadalmi és gazdasági célok által indukált, nem ritkán több éve vagy évtizede tartó, az akkreditáció és a minőségbiztosítás egyéb eszközei által keretbe foglalt folyamat, amelynek célja az ott zajló oktatás és a kutatás nemzetközi kontextusba helyezése az adott intézményre vagy rendszerre jellemző sajátosságok megőrzése, elterjesztése és interkulturális környezetbe emelése mellett. A folyamat során a nemzetközi oktatói, kutatói és hallgatói mobilitás jelentősége növekszik, a szereplők gyarapodó kapcsolati tőkéje és megszerzett tudása átlépi az adott felsőoktatási intézmény vagy felsőoktatási rendszer határait és hatást gyakorol mind a küldő, mind pedig a befogadó országok gazdaságaira is.*
2. A felsőoktatás nemzetköziesedésére ható vagy azt befolyásoló tényezők komplex modelljének megalkotása.
3. A kutatási eredmények alátámasztják, hogy a felsőoktatási rangsoroknak, továbbá a barátok és a családtagok ajánlásainak jelentős hatása van ugyan a továbbtanulók intézmény- és országválasztására, azonban a szakirodalomban feltártakhoz képest a nemzetközi tanulmányok folytatását elősegítő ösztöndíjakat listázó honlapok jelentősége is igen magas. Célszerű lehet egy olyan összefoglaló honlap indítása is, amely segítségével a hallgatók minden releváns információt megtalálnak a magyarországi tanulmányok megkezdése és az elérhető ösztöndíjak elnyerése szempontjából.
4. Kutatásom eredményei alapján megállapítottam, hogy a Stipendium Hungaricum program keretében elnyerhető ösztöndíj alkalmas arra, hogy a tehetséges, de nehezebb anyagi körülmények közül származó hallgatók számára is esélyt teremtsen a magyarországi továbbtanulásra. Ezzel az ösztöndíj alkalmas arra, hogy kiegyenlítse a teljes képzési időre szóló hallgatói mobilitás terén a szociális-családi háttér által okozott hátrányokat.
5. A nemzetközi hallgatók felsőoktatási intézményválasztása szempontjából a képzési minőség és a tanulást támogató egyéb szolgáltatások minősége bír döntő jelentőséggel. A képzés minőségébe az oktatók szaktudása és gyakorlati ismeretei mellett nyelvtudásuk is beletartozik, emellett kiemelt jelentőséggel bír a magyar diplomák uniós elismertsége, az

uniós és magyar végzettségek nemzetközi reputációja is a magyar felsőoktatási rendszer vonzereje szempontjából. A hallgatók képzési minőséggel való elégedettsége pedig az intézményajánlási hajlandóságukat növeli.

6. A hallgatók költségérzékenysége a képzéshez kapcsolódó kiadások kapcsán a képzési szint emelkedésének hatására alacsonyabb lesz. A vizsgált mintán végrehajtott faktoranalízis eredményeként összesen öt faktort tudtam meghatározni. Az első a képzés minősége és eredményessége kapcsán feltett kérdések mentén rendezte csoportba a vizsgált mintában szereplő hallgatókat. A második faktor esetén a rendezőelv a nemzetközi elismertség, míg a harmadik esetén a könyvtári szolgáltatások köre volt. A negyedik faktor Magyarország szeretetével volt kapcsolatos, míg az ötödik a vizsgált mintában szereplő hallgatók költségérzékenységéhez kötődött.
7. A faktorelemzés eredményei alapján kétlépcsős klaszterelemzést végeztem, amely alapján összesen négy klaszterbe tudtam rendezni a vizsgált mintában szereplő hallgatókat. Ezek közül csak egy, képzési szintek alapján kevert csoport tagjai nem ajánlanák másoknak magyarországi tanulmányok folytatását, míg a három másik klaszterbe sorolt, képzési szintenként elkülönülő hallgatók különböző szempontok alapján ajánlanák másoknak, hogy Magyarországon kezdjenek tanulmányokat.
8. A hallgatók elégedettségének javítása és a helyben élőkkel kapcsolatban felmerülő konfliktusok számának csökkentése érdekében javasolt a felsőoktatási intézmények számára a hallgatókat körülvevő környezetben működő különböző szolgáltatókkal és szervezetekkel folytatott hatékonyabb, kezdeményező kommunikáció. Ennek eredményeként az érintett külső partnerek hatékonyabban fel tudnak készülni a külföldiek fogadására, így a kapcsolatteremtés is zökkenőmentesebb lehet.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A doktori értekezésemet a magyar felsőoktatás nemzetköziesedése témakörében készítettem el. Kutatásom során kiemelt figyelmet szenteltem a gazdálkodás- és szervezéstudományok területén akkreditált képzéseknek négy kiválasztott, a Dunától keletre fekvő, vidéki magyar felsőoktatási intézmény esetében. A kiválasztott intézmények betűrend szerint a Debreceni Egyetem, az Eszterházy Károly Egyetem, a Miskolci Egyetem és a Szent István Egyetem voltak. A primer adatgyűjtés területét tehát a fenti lehatárolás befolyásolta, azonban a szekunder adatgyűjtés kiterjedt hazai és nemzetközi, a témakörhöz kapcsolódó publikációk szintetizáló jellegű elemzésére, illetve a releváns hazai statisztikai adatközlések feltárására is.

Az értekezés szakirodalmi áttekintésében elsőként a téma jelentőségével és fogalmával foglalkoztam. Áttekintettem a felsőoktatás nemzetköziesedésének fogalmával kapcsolatos hazai és nemzetközi irodalmakat és megállapítottam, hogy a felsőoktatás nemzetköziesedésére nincsen egységes, nemzetközileg is elfogadott meghatározás. Minderre tekintettel, szakirodalmi források szintetizálása útján megalkottam saját, a felsőoktatás nemzetköziesedésére vonatkozó fogalmamat.

Az Anyag és módszer című fejezetben összefoglaló jelleggel mutattam be a primer és szekunder kutatás során alkalmazott kutatási módszereket, valamint a kérdőíves felmérés keretében vizsgált mintát. Szekunder kutatás keretében vizsgáltam a legfontosabb oktatási és demográfiai adatbázisokat, így a Központi Statisztikai Hivatal, az Oktatási Hivatal és a Tempus Közalapítvány adatközléseit, emellett olyan jelentős nemzetközi szervezetek adatsorait is, mint az OECD vagy az UNESCO. Primer adatgyűjtésemet egy, a szakirodalmi feltárás során megismert szempontokat egyesítő, saját összeállítású kérdőív segítségével végeztem el, amelynek eredményeit több statisztikai módszerrel is elemeztem, amelyek a leíró statisztikai adatelemzés és a keresztábra-elemzések mellett faktor- és klaszteranalízist is magukba foglaltak.

A vizsgált mintában szereplő hallgatók legfontosabb szociodemográfiai markerei alapján nagyobb részüket férfi és jellemzően – a minta mintegy kétharmadát tekintve – 25 éven aluli, családi állapotát tekintve egyedülálló és gyermektelen. A vizsgált mintában szereplő hallgatók többsége Ázsiából származik, emellett jelentős a Közel-Keletről vagy Észak-Afrikából érkezettek száma is. A vizsgált minta felét tették ki az alapképzésen tanuló hallgatók, a többiek nagyobb részt mesterképzésen, kisebb részben pedig doktori képzésen tanultak. A vizsgált minta többsége a Debreceni Egyetem hallgatója, amelyet sorrendben a Szent István Egyetem,

az Eszterházy Károly Egyetem és a Miskolci Egyetem követett. A vizsgált minta jellemzője, hogy a hallgatók jellemzően valamilyen ösztöndíj – elsősorban többségben a Stipendium Hungaricum program – támogatásával tanul Magyarországon, jövedelmük pedig nem kifejezetten magas. Ezt követően a külföldi hallgatók magyarországi életkörülményeit vizsgáltam. Itt nagy hangsúlyt fektettem a hazautazás gyakoriságának vizsgálatára. Megállapítottam, hogy noha a családos hallgatók valóban szeretnék gyakrabban hazautazni, erre jövedelmi okok miatt jellemzően nincsen lehetőségük. Megállapítottam, hogy a Stipendium Hungaricum ösztöndíj elnyerésének jelentős hatása van az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező külföldi hallgatók magyarországi tanulmányai szempontjából.

A primer kutatás eredményeként létrejött adatbázison azt is megvizsgáltam, hogy a mintában szereplő hallgatók intézményválasztását milyen tényezők befolyásolják. Felmérésem szerint nagy hatást gyakorol a család, a barátok és az intézmények vagy az ország korábbi végzett hallgatóinak ajánlása. A továbbtanuláshoz szükséges információk legfontosabb forrása azonban a mintában szereplő hallgatók esetében azok a speciális honlapok voltak, amelyek célja a különböző külföldi ösztöndíjak listázása. Megállapítottam továbbá, hogy a felsőoktatási rangsorok ellenőrzése és figyelembevétele, illetve a hallgatók tanulmányainak szintje között jelen minta esetében nem volt kimutatható összefüggés.

Ezt követően a vizsgált mintában szereplő hallgatók tanulmányokkal való elégedettségét vizsgáltam. A hallgatói elégedettség számos körülménytől függ, amelyek között megtalálhatóak az oktatók szakmai és személyiségbeli jellegzetességei mellett az infrastrukturális körülmények, a tananyaggal és a tanrenddel való elégedettség és a képzés multikulturális jellege is. Megállapításom szerint a tudatos intézményválasztók közül az elégedettek aránya igen nagy, akik nemcsak a képzés minőségével, de például az oktatók nyelvismeretével is igen elégedettek. A képzési minőség jelentősége a beiskolázás terén alkalmazható szájreklám során kimagasló.

A faktor- és klaszteranalízis elvégzésének eredményeként kialakítottam egy, a képzés minőségével és eredményességével kapcsolatos faktort, egy nemzetközi reputációval kapcsolatos faktort, egy könyvtári szolgáltatásokkal kapcsolatos faktort, egy Magyarország szeretetére vonatkozó faktort és egy költségérzékenységi faktort is. A klaszterekbe rendezett faktorok alapján kijelenthető, hogy a vizsgált mintában szereplő hallgatók túlnyomó többsége ajánlaná a magyarországi tanulmányokat mások számára is, az elutasítók aránya igen alacsony. Emellett az is látható a klaszteranalízis eredményeként, hogy a vizsgált minta alapján az egyes képzési szinteken tanuló hallgatók eltérő szempontok alapján ajánlanák a magyarországi

továbbtanulást másoknak. Ebből arra következtethetünk, hogy a képzések és a képzőhelyek eltérő értékeit célszerű a különböző képzési szintek felvételizőinek figyelmébe ajánlani.

A kérdőívek eredményei, a kutatás során lefolytatott beszélgetések és saját tapasztalataim szintetizált eredményeiből egy olyan komplex ábrát állítottam össze, amely a felsőoktatás nemzetköziesedését teljes spektrumában vizsgálja. Az ábra segítségével a folyamatra hatást gyakorló legfontosabb szereplők és tényezők közötti összefüggések is átláthatóvá válnak, így pedig a fejlesztési javaslatok bevezetésének helye és módja is könnyebben meghatározható.

A kutatási eredményeket a magyar felsőoktatási intézmények sikeres nemzetközi beiskolázása szempontjából a *gyakorlatban is hasznosítani* tudják, több körülményre is érdemes kiemelt figyelmet szentelni. Az első ezek közül a *képzés minősége*. A magyar diplomák egyik jelentős előnye, hogy az ország európai uniós tagságának köszönhetően azok nemzetközi elfogadottsága igen erős. A vizsgált mintában szereplő intézményeknek a jövőben is nagy hangsúlyt kell fektetnie a képzési minőség és az *oktatói kar minőségének fenntartására* és további fejlesztésére. Ebben a körben kell kiemelt figyelmet szentelni az oktatók nyelvtudásának és szaktudásának, a képzések gyakorlatiasságának, a felhasználói szférával – a leendő-potenciális munkáltatókkal – kialakított kapcsolatok erősítésének és az oktatást kiszolgáló szolgáltatások minőségének is. Nagyon fontos ugyanakkor, hogy a felsőoktatási rendszer és az intézmények a jövőben is fenntartsák a különböző *ösztöndíjak elérhetőségét* a külföldi hallgatók számára. A Stipendium Hungaricum program ösztöndíja alkalmas arra, hogy a teljes képzési időre szóló mobilitás terén tapasztalható társadalmi igazságtalanságokat orvosolja. A jövőben célszerű lenne a *nemzetközi hallgatók társadalmi integrációjának* szintjét növelni. A külföldi hallgatók egy része igen kiszolgáltatott élethelyzetben szembesül problémákkal: ilyen terület lehet például a lakhatás, elsődlegesen a bérelt lakások használata. Ennek orvoslására célszerű lehet olyan *ingatlanfejlesztéseket* megvalósítani a nemzetköziesedésben érdekelt felsőoktatási intézményekben, amelyek eredményeként a kollégiumi férőhelyek száma emelkedhet. Javasolt a jövőben is támogatni mindazon kezdeményezéseket, amelyek célja az *élhetőbb hallgatói életkörnyezet* kialakítása az intézményekben. A vizsgált minta alapján a hallgatói elégedettség továbbra sem elhanyagolható a jövőbeli beiskolázások alapján, azonban a mintában szereplő hallgatók legfontosabb információforrásának azon *honlapokat* tekinthetjük, amelyek kifejezetten nemzetközi ösztöndíjak elérhetőségeit listázzák. Erre tekintettel a jövőben is fenn kell tartani az ilyen oldalakon a hangsúlyos magyar intézményi jelenlétet.

Nyilvántartási szám: DEENK/231/2020.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Kőmíves Péter Miklós

Neptun kód: OY400J

Doktori Iskola: Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

MTMT azonosító: 10035755

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Folyóiratcikkek, tanulmányok (18)

1. **Kőmíves, P. M.:** A felsőoktatás nemzetköziesedésének történelmi vetületei, mint az innováció és a tudásáramlás történelmi példái.
International Journal of Engineering and Management Sciences. 5 (1), 87-97, 2020. EISSN: 2498-700X.
DOI: <http://dx.doi.org/10.21791/IJEMS.2020.1.8>
2. **Kőmíves, P. M.:** A felsőoktatási rangsorok működése és relevanciája az agrártudományi képzések esetén.
A falu. 34 (3), 41-57, 2019. ISSN: 0237-4323.
3. **Kőmíves, P. M.:** A nemzetköziesedés jelentősége a felsőoktatásban.
Debreceni jogi műhely. 16 (3-4), 20-31, 2019. EISSN: 1786-5158.
DOI: <http://dx.doi.org/10.24169/DJM/2019/3-4/1>
4. **Kőmíves, P. M.,** Pilishegyi, P., Novák, N., Nagy, A. S., Körösparti, P.: The Role of the Higher Education in the Development of the Agriculture.
International Journal of Information and Education Technology. 9 (9), 607-612, 2019. EISSN: 2010-3689.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18178/ijiet.2019.9.9.1275>
5. Herman, S., Körösparti, P., **Kőmíves, P. M.:** A magyar agrár-felsőoktatás aktuális helyzete.
International Journal of Engineering and Management Sciences. 3 (4), 263-281, 2018.
EISSN: 2498-700X.
DOI: <http://dx.doi.org/10.21791/IJEMS.2018.4.23>.
6. **Kőmíves, P. M.,** Erdős, A., Körösparti, P.: Debreceni szakközépiskolai tanulók pályaválasztásának aktuális kérdései = current issues of career choice for Debrecen vocational school students.
International Journal of Engineering and Management Sciences. 3 (4), 308-319, 2018.
EISSN: 2498-700X.
DOI: <http://dx.doi.org/10.21791/IJEMS.2018.4.26>.

7. **Kőmíves, P. M.**, Héder, M., Dajnoki, K.: Impact of globalization on the higher education: challenges and opportunities.
The Annals of the University of Oradea. Economic Sciences. 27 (1), 450-459, 2018. ISSN: 1222-569X.
8. Oláh, J., Halasi, G., Balogh, P., **Kőmíves, P. M.**, Popp, J.: Migráció megítélése a felsőoktatásban részt vevő hallgatók véleménye alapján.
Vezetéstudomány / Budapest Management Review. 49 (2), 27-37, 2018. ISSN: 0133-0179.
DOI: <http://dx.doi.org/10.14267/VEZTUD.2018.02.03>
9. **Kőmíves, P. M.**, Szabó, S., Héder, M., Dajnoki, K.: Opportunities arising in the field of education and employment in relation to the migration.
The Annals of the University of Oradea. Economic Sciences. 27 (1), 460-470, 2018. ISSN: 1222-569X.
10. **Kőmíves, P. M.**, Héder, M., Dajnoki, K.: Validation - a meeting point of higher education and labour market?
Cross-Cultural Management Journal. 20 (1), 17-22, 2018. ISSN: 2286-0452.
11. **Kőmíves, P. M.**, Szabó, S., Dajnoki, K.: A migránsjelenség egyes munkaerőpiaci aspektusai.
Pro Publico: Magyar közigazgatás. 1 (3), 104-117, 2017. ISSN: 2063-9058.
12. **Kőmíves, P. M.**, Körösparti, P., Pilishegyi, P.: Restructuring the Functions of the Hungarian Higher Educational System after 2006.
In: Current and Emerging Themes in Global Access to Post-secondary Education. Ed.: Glenda, Crosling, Graeme Atherton, Emerald Publishing Limited, Bingley, 39-47, 2017. ISBN: 9781785608995
13. **Kőmíves, P. M.**, Dajnoki, K.: Élethosszig tartó tanulás: híd a munkaerő-piac és a felsőoktatás között.
Taylor. 4 (25), 86-94, 2016. ISSN: 2064-4361.
14. Dajnoki, K., **Kőmíves, P. M.**: Migránsok integrációja a munkaerőpiacon és az oktatás világában - lehetőségek és kérdések.
In: Menekültek, migránsok, új hazát keresők. Szerk.: Papp Klára és Kerepeszki Róbert, Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 231-252, 2016, (Speculum Historiae Debreceniense : A Debreceni Egyetem Történelmi Kiadványai, ISSN 2060-9213 ; 25) ISBN: 9789634739425
15. Kucsma, D., **Kőmíves, P. M.**: A felsőoktatás és az élethosszig tartó tanulás kapcsolata a munkaerő-piaci elvárások tükrében.
Acta Scientiarum Socialium. 44, 141-149, 2015. ISSN: 1415-6814.
16. **Kőmíves, P. M.**, Dajnoki, K.: Ranking Systems as the Connection between the Higher Education and the Labour Market in Hungary.
Procedia Economics and Finance. 32, 292-297, 2015. ISSN: 2212-5671.
DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01394-5](http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01394-5)

17. **Kőmíves, P. M.**, Vörös, P., Dajnoki, K.: A felsőoktatás nemzetköziesedése: megoldás a hallgatói létszám csökkentésére?
Humán Innovációs Szemle. 5 (1-2), 34-42, 2014. ISSN: 2062-0292.
18. **Kőmíves, P. M.**: Staff Mobility as an Aspect of the Quality Assurance in Hungarian Universities.
Procedia - Social and Behavioral Sciences. 152, 1189-1193, 2014. ISSN: 1877-0428.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.09.297>

Konferenciaközlemények (2)

19. Kucsma, D., **Kőmíves, P. M.**: Learning or Working? The Connection of Higher Education and Lifelong Learning in the Light of the Expectations of Labour Market.
In: Konferencia kiadvány a közgazdász képzés elindításának 30. évfordulója alkalmából : "Mérleg és Kihívások" X. Nemzetközi Tudományos Konferencia. Szerk.: Lipták Katalin szerk., Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc, 884-891, 2017. ISBN: 9789633581407
20. Kiss, Z., **Kőmíves, P. M.**: Nemzetköziesedési tendenciák lecsapódása és azok következményei a végzett hallgatók körében.
In: Társadalom, kulturális háttér, gazdaság. Szerk.: Karlovitz János Tibor, International Research Institute s.r.o, Komárno, 425-430, 2016. ISBN: 9788089691333

További közlemények

Folyóiratcikkek, tanulmányok (10)

21. Novák, N., **Kőmíves, P. M.**, Harangi-Rákos, M., Pető, K.: The role of rural areas in the preservation of health.
International Review of Applied Sciences and Engineering. "Accepted by Publisher", 1-25, 2020. ISSN: 2062-0810.
22. Fróna, D., **Kőmíves, P. M.**: A mezőgazdasági munkaerő sajátosságai.
Gazdálkodás. 63 (5), 361-449, 2019. ISSN: 0046-5518.
23. **Kőmíves, P. M.**, Szabados, G., Kulcsár, G., Bácsné Bába, É., Fenyves, V., Dajnoki, K.:
"Visszatérni vidékre": a sport megtartó ereje.
International Journal of Engineering and Management Sciences. 3 (4), 292-307, 2018.
EISSN: 2498-700X.
DOI: <http://dx.doi.org/10.21791/IJEMS.2018.4.25>.
24. **Kőmíves, P. M.**, Popp, J., Harangi-Rákos, M., Oláh, J.: A migrációs hullám okainak elemzése.
Acta Carolus Robertus. 8 (1), 145-149, 2018. ISSN: 2062-8269.
25. Héder, M., **Kőmíves, P. M.**, Dajnoki, K.: Significance of "Work Experience" Management from an Organisational Standpoint.
Network Intelligence Studies. 6 (11), 27-36, 2018. EISSN: 2344-1712.

26. Oláh, J., **Kőmíves, P. M.**, Harangi-Rákos, M.: Az Európai Agrárközgazdasági Társaság 15. kongresszusának tapasztalatai: Úton a fenntartható agrár-élelmiszeripari rendszerek felé. *Gazdálkodás*. 61 (6), 542-548, 2017. ISSN: 0046-5518.
27. Dajnoki, K., **Kőmíves, P. M.**, Héder, M.: Integration Opportunities of Migrants, with Especial regards to Sensitization Programs. *Cross-Cultural Management Journal* 19 (1), 67-74, 2017. ISSN: 2286-0452.
28. Dajnoki, K., **Kőmíves, P. M.**: Migránsok alkalmazásának megítélése munkavállalók körében. *International Journal of Engineering and Management Sciences*. 2 (4), 102-114, 2017. EISSN: 2498-700X.
DOI: <http://dx.doi.org/10.21791/IJEMS.2017.4.9>.
29. **Kőmíves, P. M.**: Felelősség a jövő iránt, avagy a fiatalok védelme a média hatásaitól. *Profectus in Litteris*. 4, 113-120, 2013. ISSN: 2062-1469.
30. **Kőmíves, P. M.**: A média- és sajtójog polgári jogi vonatkozásai, különös tekintettel a személyiségvédelem kérdésére.
In: Az állam és jog alapvető értékei a változó világban : Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola konferenciája. Szerk.: Verebélyi Imre, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 186-192, 2012. ISBN: 9789637175732

Konferenciaközlemények (1)

31. Dajnoki, K., **Kőmíves, P. M.**, Héder, M.: Ukrán munkavállalók foglalkoztatásának lehetőségei Magyarországon.
In: Interdiszciplinaritás a régiókutatásban IX., nemzetközi konferencia IV és "A jog tudománya, a mindennapok joga III." Tudományos konferencia : rezümé kötet. Szerk.: Dajnoki Krisztina, Pierog Anita, Szűcs Lászlóné, Siska Katalin, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Debrecen, 17-18, 2019. ISBN: 9789634901518

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudománymetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2020.07.16.